No. ५१०-घ

Title स्वल्पदु: श्लोकव्याख्या

Author वैद्यनाथ पायगुण्डे:

Extent ५८ Age

Subject काव्यम्

स्वल्प — डुः श्लोकाः सव्याख्याः

५९

[illegible]

५५०

नं. पु. १०-५ [illegible]

[illegible]

श्रीगोविन्दं [illegible]

वस्ता २८

[illegible]

ॐ श्रीमन्महामंगलमूर्तये नमः नत्वा गुरुं वैद्यनाथः पायगुंडो यथामति व्याचष्टे स्व
लङ्कःश्लोकान् बालधीरीतिसिद्धये । पायाद्वःकरणोरणोरणरणोराणोरणोवार
णोदत्तायेन रमारमारमरमारामारमासारमा सःश्रीमानुदयोदयोदययदयोदायो
दयोददयोविष्णुर्जिष्णुरभीरभीरभिरभीराभीरभीसारभी । पायान् वःकरणः
अरणः रणरणः राणः रणोवारणः दत्ता येन रमा अर मारं अरमारमा
आसआरमा सःश्रीमान् उदयोदयः अदययदयः दायोदयोददयः विष्णुःजि
ष्णुः अभीरभीः अभिरभीराभीरभीसारभीः इतिपदविभागः सः तत्त्वमसी
त्यत्रतत्पदवाच्यः सर्वज्ञत्वादिविशिष्टात्मा विष्णुः वेवेष्टि व्याप्नोतीति व्यापकः

नारायणः वः अविद्याभिमानिनो दुःखान्त्रायात् रक्षतु अनेन नारायणा
पीद्दोराष्ट्रस्यादिसिद्धं उत्पत्तिस्थितिप्रलयादिकर्तृत्वं भगवति प्रतिपा
दितं दशावतारजनकत्वं वर्णयीतिविशेषणमुखेनाह कथंभूतः सः।
कारणः कं जलं रणति मलयति गच्छेनोगनिवाकरणः जलमल्लकज्ञ
लवरोवेत्यर्थः कमारणगतो कणधानोम्भोदेर्गान्यर्थात अनेकार्थत्वे
न भक्तानार्थो दापवानायविहस्यं अनेन मत्स्यकूर्माद्यवतारित्वं व्यज्यते वे
दसेरक्षणार्थं मायः पृथिवीधारणार्थं द्वितीयशतत्रुशाणादेपमिदं।
पुनः कथंभूतः सः अरणः नविद्यते रणः संग्रामो यस्य सः विनायुद्धंबलिं।

निगृहीतवान् २ यत्तदोर्नित्यसंबंधात् स कः अस्य रावणः रावणः रावणो वा।

२ णो यस्य विस्मेः रावणः रावणस्यायं रावणसंबंधी रावणो रावणः अस्य हहाहहासः सकल भे

रवनादः कर्त्ता रावणायसुहृदं कर्तुं आवेने शब्दं करोति आकाश्यंतीत्यर्थः नेर।

णावः आउ. इवीन्तशब्दार्थवात् म्यादेर्डि. नो ह्रस्वांत्वात् ३उ. यानोविविश

णे आउ. सहपउ. नितिपररूपेण रावण शब्देन ओमाउ. ओ नितिपररूपे गोशब्द

वत् रावणशब्दो बोधव्यः नानारावणः द्वितीयांतमेतत् महायोद्धुं नवारयति

भयाननलायतं कारयति स रावणो वा रावणः रावणालालसान् रिपून् विद्रावयती

त्यर्थः अनेन लाघवोपि कनिष्ठिपशुग्रजनककृतस्मावनानि विधयन्ते गत्यर्थ २

स्पष्टं कृतेर्लिंदिष्वारतिरूपं अनेन श्रीकृष्णोपि भगवान् त्वमेवेति ध्वनितं

च पुनः स्तः कः आरमा अरीणां समूहः आरं आरं मीनाति छिनत्ति सः आर

माः तेन आरमा एतेन किं विशिष्टः परशुरामः आरमा इति प्रथमांतनेन

व्याख्यानं धर्ममूलकंपणासं विशेष्यस्य येन त्वस्य त्वनीयांतत्वात् कृष्णे

नैव निर्वाहः ऽध्याहारेण व्याख्यानस्य त्वनौचित्यान्वाच्च आरमेर्वकान् हि

सार्थकान् मीनातेर्विविमीनातिमितो(ती)त्वा त्व आरमाः विशेषणावत्त्वनीया

नमेतत् अरिरूपम(मल)ल विषयत्वात् केन येन परशुरामेण दत्ता सकलराज्या

लक्ष्मीर्ब्राह्मणाय संपादिता रमा लक्ष्मीः अरमा आरमा न विद्यते रमा ल।

त्मीयैषां तेषु रमाः निर्ह्नाः श्रामलाभिन्नकाम्लान प्राभमयन्ति प्रान्नाद
२ यन्ति मा प्ररमारमा श्राङ्. पूर्वं कानरमनेर्गीर्विभिन्नान क्रमत्वे चनतो
3 गाज्ञेत्वान्यवायचिदापिरूपमेनत हिंजानेंदर्यिद्री ग्रामवभ्भेव्यथः या
ग्रि न्ननामनेकार्थं त्वेनमनार्थे कस्यास्यनेलिंटिरूपं नदर्थकमवग्यंवावो
वे ग्रनेन तेषां तकमहारायपस्यामावतारित्वंमूवितं प प्रवमपिदानती
णेनरदात्वेयर्म्यं दर्शयति पुनः सकः श्रीमान नित्यश्रीर्यस्य सः पामेष्ठ्यं म
पन्नश्मार्थः पुनः सकः उदयोदयः प्राप्तिहृग्रगमतः इति ग्रयः प्रपतेर्गं
त्वर्थं कारामनेपादिनः पद्मायवि प्रथवानज्ञप्रवीत यातेः केविवारूपं २

नायासीदन्यायादित्यर्थः अप्रमत्तः गतोवाममग्नइतियावत् उदयः आविर्भा
वो यस्यतत् अप्योदयं भूभूयादित्यत्र उद्धतेउदाहरिते जलाढ्यः परिप्ला
नीतेयेनसः अनेनजलनिमग्नपृथ्वीपर्वताद्युद्धरणकर्तावाराहाव।
तारः सूचितः ६ पुनः सः कः अदयदयः नविद्यतेदयायेषांतेअदयाःनि
ष्करुणाः हिंस्राः तेषुदयायस्यसः अदयदयः जीवमात्रदयालुरित्यर्थः
अनेनअहिंसापरमोधर्मइत्यादिपाखण्डावलंबिबौद्धावतारित्वंध्वनितं ७
अदयेषुनिष्करुणेषुपापिजनेषुदयतेहिंसनंकरोति इतिअदयदयः क
लियुगांतेपापिष्ठनाशककर्तेनकल्क्यवतारित्वंचबोध्यं ८ पुनः सकः।

दायोदयोदयो दयः उद्धतं ग्रयो लोहं ये स्ते उदयसः दायायभागायपिण्डं
८ पायउदयसः दायोदयसः राज्यं गृहीत्वा मतयोदत्त स्ताः कोरवाः पांडु।
५: वाका नानद्यति प्रवर्त्तेउयनीति प्रमस्पाग्रलेक अनेनायव्याख्यानेड
पनिर्दलनधर्मस्यापक कम्प्रसाहचर्याद्वितीयव्याख्यानेसाहचर्यवि।
नैव बलरामावतारित्वं व्यज्यते ९ पुनः कथंभूतः जिष्णुः जलशीलइत्य
र्थः अनेन सर्वोत्कृष्टरावणजेतृत्वेन रामावतारित्वं सूचितं १० पुनः कथं।
भूतः अभीरभीः भियं रातीति ददातीति भीराः भीरूपकर्म्मणएवपदे दायोद
योदः नेत्रेण नीतोपेत्तिके रूपमतत् तस्मिन् व्रजे नेड्याया यनेवादयनेक्रूपाकरोति ५
सदायोदयोदयः नमस्कृत्येवकृतीति ११

नाथ्यां तण्णनेणतो नुपसर्गे क इति केश्चालोलोपश्त्यालोपे भीर इति रू
पं पंचम्यंतेन तेन भीशब्देन समासः तथा च पराशरहरणाख्युपद्रवदा
यिनावणादयः भीराः भयानकाः तेभ्यः भीः भीरभीः न विद्यते भीरा
भीर्यस्य सः अभीरभीः सर्वतो भयशून्य इत्यर्थः अनेनापि रामावता
रो वो ध्यितः अस्यैवाभिरभीत्वमिति विशेषणं अभिरभीराभीरभीस्मा
रभीः भियः ईनेक्रूञ्जतिवाधा भवतीत्यर्थः भीरूपे कर्मण्युपपदे ई
नैः कर्मण्यणिः अरखूते मूले विभजादित्वात्केवाभीर इति रूपं अभि
नः रायेनिरवारवैतमाकोत्पानिते अभीराः अभीरुपसर्गपूर्वात् शब्दा

५ 5

र्थं करोयते नादेव इत्यादिना सपीति योगविभागात्केशालोपे वृ अभिर इति रूपं
ततः अभिरान्ने भीरा वेति कर्म्मधारयः अभिरभीराः पूर्वसभयाः संततः से
प्रति पारण्यार्थिन इत्यर्थः अभयं राति ददाति अभीरा अभीरः अभिरभी
राणां अभीरः अभयप्रदः अभिरभीराभीरः राणपराभूतानां रत्तारते त्याको
पानां पारणागतविभीषणादीनां च रक्षणाकत इत्यर्थः भियं स्यति नाशयती
ति भीसः अजनो भयं निर्भीकमित्यर्थः भी रूपे कर्म्मणि उपदेस्यतेरादेव इत्या
तो वृ पति के भीस इति रूपं अवीणां समूहः आरे भीसं वत न आरे।
व भीसारं न हि भेति ॥ ॥ ॥

ग्रंतभीर्विनाण्यर्थ्यकादिभेतेः क्विपि रूपं भीषयतीत्यर्थः भीसारभीः
ग्रशारण्यमरिहंदं भयप्रभवनं करोतीत्यर्थः ग्रभिरभीराभीरख्यासोभी।
सारग्रसतथोक्तः एवंदशावताराख्याख्यातः यद्वा ग्रभिरभीरभिवि
निपदच्छेदः नभीराः भयानकाः ग्रभीराः परदारापहरणादिजभय।
शून्याः रावणादयस्तेषां भीस्तस्याः रभतेरामस्तेन वर्तते जन्मनाशकत्वी भव
तिसग्रभिरभीरभिः रामचंद्रस्तेनेनघनितं ग्रभीराभीरभीसारभीरि।
निविहितोयः पदच्छेदः तेनानेन कल्क्यवतारोबोधितः ग्रभीराः भयलेश
भाववतः शूराः म्लेछादयः तेषां भीर्यस्मात्स तेषामेव भयजनकाः स

म्लेछानादयन्नेपि भगवता कल्किना निहनिता इति प्रसिद्धम एतद्व्याख्या
६ नेष्वदयदयइति पदे नाहनिकल्यनितिबोध्यं एवं लीलावशाद्दशाव
6 तारधारी स्वप्रकाशो व्यापकश्चिद्दानेदत्तनोभक्तानुकंपी हरिः पाया
दिति संसारसिंहग्रस्तान् जनान् हृष्यपरमकारुणिकः कश्चित्कविः
प्रार्थयते इत्यर्थः ॥ शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ॥ सूर्याश्वैर्म्म
सजस्तताः सगुरवः ॥ शार्दूलविक्रीडितमिति तल्लक्षणात्
यमकं चालंकारः ॥ आवृत्तवर्णस्तवकं स्तवकेदाक्षरं कवेः
यमकमव्ययमाधुर्य्यमाधुर्य्यवचसो विदुरिति लक्षणात् ॥

एवमत्रेपि यथासंभवमूह्यमुदाहृताः सः ब्रह्माव: १ षष्मान्न्यायात् सकः येनकु
रणोजातिविशेषोजनितः तन्निशेषः करणाङ्गुपलतृणं ज्ञालणाइयः सर्वे
ऽनुलोमप्रतिलोमजातिविशेषाः अम्बष्ठादिनाऽन्यार्थः वैश्यान्नशूद्रकन्यायांक
रणोनामजायते कीदृशः करणः ग्रामणः नागणः संग्रामीयस्पर्धारणः कल
हप्रियः संस्वयम्भैव पादितियावत् पुनः सकः यस्यागणः रणः शब्दरूपस्त्री ।
तिसमूहलात्सेवयोरणारणः प्रतिध्वनिः रणोवारणोरणस्यलोकापवादध्व
निरूपस्यङ्कुविक्रेवारयतोनिरणोवारणः अनेनयस्यस्तुती: पठतोवेदध्व
नेर्जगदेनोनाशनेयत्निते पुनःसकः येनरमारमोरमरमारामारमासार

मः ॥ ईमाईड्रादिभ्यइतिशेषः अयंभावः येनरमापुत्राघरमाविस्मवेद्मा।
रोऽश्रीकण्ठायदत्तः माः प्रद्युम्नः कृष्णायदत्तः मरामरुक्मायमायकुवेरा
युवादत्ताः माः मासादयमर्ध्यायदत्ता रामाः रंभायपयस्तुसः षष्टिसदस्र
संख्याकाः पुराणप्रसिद्धाः स्वपक्षिपान्कोटिदेवेभ्यो भोगार्हतयादत्ताः ।
यरमाराज्ञस्यातिश्रुत्यपिपनयेविभीषणायदत्ताः श्रीमारोथायुःसंधान
प्रयोजकत्वेइंद्रायदत्त इदमपुप्पलक्षणं ग्रन्थ्यदप्पयसंप्रयष्णा।
योगंपदत्तमितिबोध्यं नत्रुस्वस्मनपोधनत्वाद्मादिदानत्वाममभव।
पवानस्यात् श्रीमानपद्गुणैश्वर्यसंपन्नः ॥ ॥

कार्य्यजनकशक्तिमान्वा नन्वेवं सर्वस्यैवोन्मादवत्स्वभोगः कुतो नेत्यत आह ।
जिष्णुः जयनशीलः स्वेन्द्रियनिग्रहपरः नन्वेवं तस्य तत्कर्तृत्वमेव न स्यादत
आह विभुः व्यापकः सर्वान्तर्यामित्वात् पुनः सकः उदयोदयः उदयक
र्मणोदयः शुभावहविपुलदयो यस्य यस्माद्वा उदयेन धर्म्मोत्पादनेन तस्मा ।
द्विनाशादुदयः शुभफलभोगपतयो यस्य यस्मादिति वा पुनः सकः प्रदयपदयः
प्रदयप्राप्तिः सा दिव्यदया यस्य सः यद्वा प्रदयान्सिद्ध्याह्वादीन्यावत्प्रणादिना
नका बाधनिर्विघ्नं यथा परात्मानं याति जानाति प्रजानाति वा सः ।
यो पुनः सकः दायोदयो देदयः दायोदयगोत्राभिहृद्विददातीति दायोदः

सत्वात्माविश्वकामस्तस्मिन्नयने प्राणान्तो भवतीत्यर्थः कदाचित्कामव
८ शाज्ञायत्रीहृद्गतो रहितः सम्यक्केनतुलिंगगृहीत्वागायत्रीमनुजपागायत्र्या
4 त्रिशरणाश्चसिद्धम् १ नः सकः श्रभिरभीः श्रभितः ३ रथेनिसाधू
नुपद्वेणेत्यभीराम्लेतान्तेषांभीर्यस्मात्सनथा १ नः सकः श्र
भिरभीराभीरभीसारभीः श्रभितो रः कामः भीरानाहारणादयः श्र
भीराः तन्वियादयः तेभ्यस्तेषांवाभीर्यस्मात्सवोढः श्रभिरभीराभीर
भीस्तस्यसाराउत्कृष्टापवनहृत्पाभीर्यस्मात्स तथावातेनसर्ववर्णा। ८
श्रमथमर्मपालकत्वेधनितमित्यर्थः ३ देवाद्यंकहृत्यनदिकप्रदर्शन ॥

एकैकस्यतुपदस्यशतमर्थान्प्रवक्ष्महे तथापिदृष्टमिष्टमस्मदुस्त्वेललतमे
वदा १ श्लोकोयंव्याख्यातः यावन्नोयथनाथनाथयथनाधानाथयनाभूथना
यावज्ञाहंस्ववाहुवालयमेवामीकृतेकिमरं यावद्भावनानामनामरमणा
रामायणांश्रयतेनावच्छोगविभोगमभोगमभवनेभोगायतेनित्यशः २ श्रा
स्यार्थः हेभोगविभोगतेभोगाभवनेंनित्यशः तावत्भोगायस्वस्त्वित्व
त्वयः भोगेनयनेनविशिष्टभोगः स्वाद्वेयस्यसभोगविभोगः एतन्नुन्नः श्वे
गितोयोयकृपास्तत्स्यधोकिरुणास्तत्तलाः मम्राः जटाःसुःमाइतिपदद्वयंमा
इतिपदद्वयंपदेनदुजटाउच्यतइतिक वितनदाथाकारेननताः विश्वत ३ श्र

णीस्यव्याख्या   श्रीगुष्ठं कमलासनो विततनुर्नादात्मको मूमीशाम्बिकामे स्वर्येगि
१८ रिकन्यकासहचरः माधाज्यमाखिडलः   नौमि दानवदैशिको निशुणनं वाक्ये
षु वाग्देवतागुणपश्लोकविवेकमत्र भगवानलक्ष्मीपतिस्तेविरं ध अस्यार्थः अत्र
श्लोके ये उक्ताः देवाः ते वः शुभमायतिप्रारब्धादीनि दिशंतु ददंतु तेके कमलमेवआ
सनं यस्य सः कमलासनः ब्रह्मा आगुष्ठं विततनादिव्याशीर्वादः नतु सर्वेषु देवेषु
सत्सु ब्रह्मणो वागुष्ठं दानं यदुक्तं तत्र को नियमः निवेनियमोस्ति एव तथा ब्र
ह्माण्डपुराणे आयुः कर्मवविनं वविधानियनमेवच   पंचैतानिविलि
खेनं ॥ ॥ ॥ ५

स्यापि गर्भस्थस्यैव देहिन इति स्कन्दपुराणोक्तं नियमः आयुष्ये विद्यमाने
सति आरोग्याभावेन तद्धर्मस्याद् नत्वसमाध्यान्हतिथिषां कोतीनामीशाःस्ना
य्यैः आरोग्यं वितरनात् सर्वेषु मनुष्येनैवारोग्यं प्रदातव्यमित्यत्र को नियम
इति न शंकनीयं यतो हि आदित्यपुराणे आरोग्यं भास्करादिच्छेद्धियमिच्छेद्धुता
शनात् ज्ञानं महेश्वरादिच्छेन्मोक्षमिच्छेज्जनार्दनात् इति वचने आयुष्यारो
ग्ययोर्विद्यमानयोरैश्वर्याभावेन तद्धर्मस्याद् नप्राह गिरिकस्य कामहदवो
महेश्वरात् ऐश्वर्यं वितरनात् सर्वेषु महादेवेन वपैश्वर्यं दा॰ लिंगपुराणे यद्दा
देवमनमानेगावापुवेगाल्लंगमा॰ हर्षोदवदनानाम्प्यंः पिवस्तूनाविधेःफल

मिति आयुष्यारोग्यैश्वर्येषु विद्यमानेषु सत्सु [illegible] भावेन त्वर्थं॰ आखंडल
१०
ईड्ः साम्राज्यं वितर॰ सर्वेषु॰ आखंडलेनैव साम्राज्यं [illegible]॰ शाद्कोशो येनैष्टरा।
जस्य येन मंडलस्येश्वरश्चयः पार्थिवस्याज्ञया राजा सु सम्राडथ्य राजकमिति
आयुष्यारोग्यैश्वर्यसाम्राज्येषु सत्सु नीत्यभावेन त्वर्थं स्यादतो दानवदेशि
कः॥ शुक्राचार्यः नीतिं वितर नात सर्वेषु देवे॰ शुक्रेणैव नीतिर्दा॰
नीतितंत्रे अविनीतस्य यालक्ष्मीः सा चिरं नैव तिष्ठति मर्कटस्य गा।
ले बद्धा मालेव फलमल्लिकेति अतः का॰ आयुष्यारोग्यैश्वर्यसा।
म्राज्य नीतिषु सत्सु वाको निपुणता ना[illegible] न त्वर्थं॰ वाग्देवता मरस्वती वाक्येषु निपु १

णनां वितरत्वात् सर्वं शुवेदेषु वाग्देवतयैव निशुणनाद्य नथा च नीति।
षाढे केशूराणि न भूषयन्ति शुरूपं या संस्कृता धार्यते नेदीयं ते खलु भू
षणानि सन्ति हारा चंद्रोज्ज्वला न स्नानं न विलेपनं न कुसुमैवालंकृता मूर्द्धजाः
वाण्येका समलंकरोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते न दीयं ते खलु भूषणानि सतत
नं वाग्भूषणं भूषणं अतः ग्रायुक्तादिकेषु विद्यमानेषु सत्सु कीर्त्यं भावेन।
थ्यर्थं लक्ष्मीपति कविरमनेकं शुराण श्लोकनाम कीर्तनं वितरतात् सर्वं शु
लक्ष्मीपतिनैव कीर्तिर्भारते उक्तत्वात् श्रेयस्तव मधीपानः श्रद्धाभक्तिसम।
न्वितः शृण्वतेस्म सर्वत्वनांति श्रीपतिस्मृतिकीर्तिभिरिति ४ व्याख्यातायस्मो

कः वाक्स्वारेड्ड्युजयकप्तोड्डियपतिः कृथेड्डजानिर्गणेज्ञोराजमहेशः सवेड्डताये
११ वेयकश्चाडरं उद्धिड्डङ्कः रकाप्स्यिप्रकशिटगिभेजेर्हरोजिनाब्जब्दः सस्ताक्षा
मदंबुदालिगलकृड्डवो मुदेवो स्तडः ५ शस्यार्थः सदेवो मडोवः मुदेशंस्तादि
त्यन्वयः सः सकलसुरमुनिमनुजखगमृगादिजंतुजातमोक्षप्रदातृत्वे
नप्रसिद्धः दीव्यतिक्रीडतेइतिदेवः सकलभूतांतर्वर्तितयासकल
प्रपंचनियामकत्वात्सकललोकैकनाथइत्यर्थः तत्रोभययत्रकिंप्र
माणमितिचेच्छृण एको देवः सर्वभूतेषुगूढः सर्वव्यापीस
र्वभूतांतरात्मा धर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षीचेता ।। १ ११

केवलो निर्गुणश्चेति एष एव हि साधु कर्म्म कारयतीति च श्रुतिः प्रमाणं त
योर्हि तेन विना तृणाग्रमपि चलितुमशक्यत्वात्सकलभूतान्तर्वर्तित्वात्सका
लप्रपंचनियामकत्वमुक्तं मृडः मृडयति सुखयतीति मृडः श्वेतभाविता
र्णवर्णादिरूपधेतिकः गिरीशो गिरिशो मृड इत्यमरः कीदृशः अपमृत्यु
जित्वः वः युष्माकं भद्रे श्रीमन्यवेदिकामुक्तिकसंपत्सारत्वादि निखिलः श्रेयः
प्राप्तिं जनितनहर्षाय भूत्वीति भद्रो हर्षे इत्यमरः अर्थवादं अर्द्धं अर्थमंगेरथ्याग
स्पष्टी श्वरो धमयोदेदे इति शाश्वतः स्नातमपादित्येवमाशास्यते प्राचीनां
मप्रपामप्रस्यप्राप्तनिष्ठार्थस्यप्राप्तनं नन्वग्रदिवयानो निष्पन्नदेवपाठ यथा

लोचनयाः परमात्मना नित्यविज्ञानमात्रेणात्मकस्य   निष्कलं निष्क्रियं शान्तं निर
१२ वद्यं निरंजनमित्यादिश्रुत्या निर्विकारत्वान्निर्धर्मकत्वप्रतिपादनाद्युक्तं यत्तस्यैतेत
13 घप्रसादत्वादिधर्मवत्वमिति चेन्न निर्विकारस्य परमात्मनः घटनाघटनसमर्था
विद्यारूपोपाधिवशात्कल्पितानां धर्माणामाकाशस्य घटत्वावच्छिन्नघटरू
पोपाधिवशाद्वर्तनत्वादिधर्माणामिव परमात्मन्यपि सत्वादतो न कश्चिद्दोषः
एवं सति सकीटविषय इत्याकारान्तयाख्याकोक्तविशेषणक्रमेण रू ।
वाघारेट्ठधुजधक वाः जले वरन्ति गच्छन्ति भक्तयन्ति वा वाघाराः चरा
नेः कर्म्माणि रूपमेतत समस्याः ॥ ॥ ॥ १२

तेषामिहईश्वरः श्रेष्ठमकारस्तस्यार्थः सधजेयस्यसः मकारधजइत्यर्थः रतिपतिरिरा
तियावत् पुष्पधन्वा रतिपतिर्मकरध्वजश्चात्मभूरित्यमरः तेदहतिभस्मीक
रोतीतिवामस्मारेहधुजधकदहनैः क्विप्प्रत्ययः एवंभूतनरेन्द्रकथ्येडित्याद्दोदृश
वे चनतस्मीनकेननितांतदर्पोत्पादनपटुरित्यर्थः पुनः किं कुथेडुजातिः
कुः भूमिः गोत्राः कुः पृथिवीपृथ्वीत्यमरः तां धारयंतितेकुधाः पर्वताः तेषामि
ह अधिपतिः हिमवान् तस्माज्जाता पार्वती एवंभ्यामजाता विनिऽह्साजा ।
यायस्यसः कुधेडुजातिः जायायानिडिऽनिसमासांतोनिङादेशः सकल
भूधरपुरंधरात्मिमवदभियानमनीयरकम्पकारमणइत्यर्थः अनेनमणी ।

क्किकत्वाद्यत्वशक्तिरूपपादिताः पुनः किं गणेड्ट गणानामिह श्रमथापि
१४ परत्वमर्थः भूयोपि किं · गोराजरूढ गवां पशूनां राट् श्रेष्ठ वा गोभूर्गो हि रूपी
14 वृषभ एव वा राजत इति गोराट् वृषभः तस्मादारोहति पृष्ठितिष्ठतीति गो
राजरूढ क्विबुभयत्र गौर्वादिप्य बलीवर्दाकारात्मकत्वभेदयोः न स्त्रियोः
स्वर्गवज्रांशुरश्मिदृग्बाणलोमसु स्त्रीतु स्यादिशि भारत्यां भूमौ तु सुरभा
वपीति विश्वः अत्र तु सर्वविशेषातिशायिप्रकाशमानवृषभराजाधिरूढ
इत्यर्थः पुनः किं · उरःसरोरुहतरवैचक्षणाड् उरसा सरंति गच्छंति
ते उरःसराः सर्पाः तेषामिह उरःसरेड् फणिराजः तत्स्पर्शवाद्यामवैवव १२

यकंकुलंकुवितिथीवाभ्यः इत्यनेनठकञ्प्रत्ययः कंठभूषणमित्यर्थः अत्यंतउरुइत्ति
नं उरुतरं वतनत्येवेयकं वतेनधाजतेशोभतइति उरःस्तरः तिमिरनिकरयिका
रणउज्वलन्मणिशिखकणापरराजभूषितइत्यर्थः पुनः किं उद्गिरद्रक उद्गतामि
वेंदुः तस्यकृगिवरुकयस्यसः वेंदुसमानकांतिः गण्डांयकारनिर्वापणनिपुणात
रणारवेंदुचंद्रिकाधवलइत्यर्थः भस्मांगादितिभावः पुनः किं नरकास्थिपुटकनरोत्र
त्मानस्यकेपिारः तस्यास्थिकपालेततपरतिविभाति अनेकार्थत्वेनधारणार्थंका
हरतेः किंविरूपे नरकास्थिपुटकसंहतिमपूषमपुटाबोध्रीलितकमलशावचनत्थ
समवेतजगत्त्रयिकारणाब्रह्मकपालधारीत्यर्थः पुनः कीदृक विटक त्रिनेत्रहृशो

यस्य सः त्रिदशकसर्थंवंशाग्निलोचन इत्यर्थः पुनः इभेंडाङ्गीजिनमिवाच्छवदोयस्य
१४ पीडितसकललोकस्यगात्तमश्रेष्ठस्यगजासुरस्यचर्म्मांवरधारीमित्यर्थः श्रजिनंच।
१५ र्मकृत्तिस्त्रीत्यमरः कृतिरितिनिपादेश्रजिनेनाच्छन्नविश्वस्येत्यर्थः पुनः श्रेवुदसं
वुदालिगलरुक श्रेषुनिस्टदतेश्रेवुदासमेषाः श्रेवुमंतस्यनेश्रेवुदास्यश्रेवुमदंवुदाः
तेषामालिःपंक्तिः गलस्यरुकगलरुक श्रेवुदसंवुदालिवतगलरुकयस्य
सः संभृतसलिलघनपंक्तिवतनीलकंठइत्यर्थः अच्छदः इभानासि
हइभेंदकरिश्रेष्ठोगजासुरः तस्यश्राईंवतदजिनंचश्रच्छाससोश्च्छदश्रा
श्च्छदः इभेंडाङ्गीजिनः। ॥ ॥ ॥ १५

एतानुशासायारणगुणावन्तमुदयसकलसज्जनसंदोहानुसंधीयमाननिजम
हिमाश्रीभवानीशंकरः वः निरंतरमायुरारोग्यमैश्वर्यसहितजयसत्कीर्तिसव
न्धधनकनकवस्त्रवाहनादिसमृद्धिं ददातु इत्याशीर्वादः ५ श्रीमत्स्वायंभुवोपनाम
कवैयघनाख्यमहैर्यथामतिव्याख्यातः सत्यासक्तमनाः प्रह्लदनरकच्छेदी हि जेङ्गाख्य
योऽपुत्कानेकसत्त्वोद्भवास्पदमलेश्रीयंत्रसंराजते योगंगांचविभर्तियश्चसशिवो
यः कामदेहाश्रयः संघः साम्यमयंप्रयातुभवतांकल्याणेनरुद्रेणवा ६ अस्यार्थः १
अयंभवतांसंघः कल्याणनाथ्यवारुद्रेणसाम्यंप्रयातु इतियोजना तत्रादौकल्याणपक्षे
योजनांदर्शयति कीदृशः कल्याणः सत्यासक्तमनाः सत्यायांसत्यभामायांआशाके

नामैकक्षेमागरुडोनामग्रहणं

शुक्लानि अनेकानि शस्त्राणि यस्य सः सभुद्रः तस्मात् उद्भवो यस्य
सकौस्तुभः तस्मात् स्वदंष्ट्यानमित्यर्थः २

मनोयस्य सः पुनः कीदृक् प्रवृद्ध नरकच्छेदी प्रवृद्धश्चासौ नरकश्च प्रवृद्ध
१५ इनरकासुरं छिनत्ति सः पु॰ द्विजेंद्राश्रयः द्विजेंद्रो गरुडः आश्रयो वाहनं य
15 स्य सः पुनः॰ शुक्लानेकशस्त्रोद्भवास्पदं शुक्लायोगसंपन्नाशुक्लायः पून
कशस्त्रविशुद्धशस्त्रस्तस्मात् उद्भवः उत्पत्तिस्तस्यास्पदं आश्रयः यश्चलक्ष्मीः
सेराजते शुक्लयं शोभते श्रीर्महालक्ष्मीर्यदाधारतया सम्यक राजते यः
अगंगां वविभर्त्ति अगंगां वहुनगाभुवं वविभर्त्ति यश्च सशिवः शिवे
नकल्याणेन सहितः यः कामदेहाश्रयः कामदेवस्य मदनस्य शरीरस्य आ
श्रयः तद्गुत्पत्तिजनकत्वात् इति विष्णुपरः अथ शिवपरः सप्तांगपार्वतीसा १५

शिवेन सह व
र्त्तमानः विला
स हृदये शिव
इति वचनात् २

सती सतीयोगविसृष्टदेहेतिका
लिदासः सती साध्वी पतिव्रतेत्यमरः

अर्धाङ्के मनो यस्य सः तनुशरीरस्याश्रयः तदुत्पत्तिजनकत्वात् उमा गौरी सा
ती वेदीत्यभिधानात् पुनः कीदृशः महद्दुर्नरकछेदी नरस्य ब्रह्मणः केशिरः न
रकं महद्दुर्वततत्पंचमशिरस्तच्छेदी हृषीर्हि सार्थाङ्के महद्दुमितिरूपं पुः द्विजेंर
शाश्रयः द्विजेंद्रः इंदुः तस्याश्रयः चंद्रमौलिरिति यावत् पुः पुष्कानेकमुखोऽथवा
स्पदे पुष्कानेकमुखान्मुखाद्गाडदवो यस्यांतर्हितस्यास्य देस्याने पुः क्रोधयोगीमेना
दिकाख्येंतिपुष्करोवा अनेकमुखः षण्मुखः तस्याश्रयस्यास्य देजनकत्वार्थः सकः
मले श्रीयंत्रसंराजते अतिपायेन शोभायचरशिवेसंराजते शोभाविशिष्टइत्यर्थः
यः गंगाशिरसा बिभर्ति यश्च सशिवः शिवया पार्वत्या सहितः पार्वतीपतिरिति

यावत् यक्षकामदेहाश्रयः कामं च निर्वेडपति सा कामदा कामदं दावा
१८ 16 सोऽहं त्वत्कामदेहात् तस्याश्राश्रयः वैराग्यशालीत्यर्थः इति शिवपरः
ग्रथ सेवपरः मत्ये यथार्थभाषणो ग्रामकं मनोयम्मः समासक्तमनाः
यथार्थभाषीमर्थः ९ः श्वहृद्ः हिंसकः नरः वृकः तस्य के मस्तकछेन
तिसः श्वहृदनारकवेदी उहजनविनाशीत्यर्थः यद्वा निषिद्धाचरणज
स्य फलनरकस्य विहितमाचाराणां छेता सद्गतौ चरणशीलः त्यर्थः ९ः
द्विजेन्द्राणां विप्रश्रेष्ठानामाश्रयः पालकत्वात् ९ः शक्तः संपन्नाशुकैः ग्रने
कशवः बलाग्रस्माद्रवः तस्मात् स्वदेव्या नेश्रज्ञात्यादिकारणत्वात् । १६

पु॰ यत्र संयोगश्रीः कान्तिरलं संराजते शोभते । योगं प्रष्टांतं संमेथुनाभावे यत्रायमंगं गणपति
प्रगोपर्वते । यस्मिंश्च स्थित्यर्थी न त्वात्सर्वे स्थितीनां गां च वाणीं बिभर्ति पुनः सशिवः स॰
मंगलः । पु॰ यः कामदेहाश्रयः कामं मनोऽर्थं ददाति सा कामदा या इच्छाचेष्टा तस्या आश्रा
श्रयः सकलेच्छाप्रकत्वात् सः तादृशो भवतां सेयः क्रमेन कदेगावासाम्यतां प्रयात ३
तिकविप्रार्थनां ८ श्रीमत्याद्यगुंडोपनामकवैद्यनाथभट्टैर्यथामति व्याख्यातः श्रीडेकाष्ट
रस्तूपारीलवंगापानवृर्णके विवाहेव्रतबंधवमादलेककहलाग्रजं ७ अस्यार्थः कहलाग्र
जं श्रीहर्सं श्रीडे इत्यन्वयः कस्मसवर्णस्य कहलो यस्यसः कहलः बलभद्रः तस्याग्रजं श्रीह
सं श्रीडे विशेषणान्सोमिमूर्द्धि वितेज लेकायेसाव वलणिमाकने कामेकालेसवर्णवकशब्दो

इविरोधनोइत्यनेकार्थत्वात् कीदृशं कदलात्तजं काष्ठरसरूपारीलवं कस्य
८ मृत्वस्यश्रासमंतात्सम्यक्पूरः प्रवाहः तस्य तेउत्पादयंतिस्मा काष्ठरसः संपन्
ना यांतिरतंतितेकाष्ठरसरूपाः तेचतेप्ररयस्थंडप्रोथनादयः तेषां इः लक्ष्मीः
तांलांतिगृह्णांतिसम्यग्जेनः तस्यवमानमविद्यतेयस्मिन्सः तादृशाः ते इका
रउच्यतेकामोलक्ष्मीरीकारउच्यतेइत्येकान्तरः मानमेवरूपेणज्ञातवकारा
ख्रश्रकीर्तितइत्येकान्तरः पु गापानचूर्णकं गच्छतिपरमात्मानंजा
नंतितेगाः ज्ञानिनः तेषां नपाः श्रेपाः अरत्नकाः तथाः केसा
दयः तेषांअनः प्राणाः तान्चूर्णयंति असौतादृशाः ते ॥ ॥

पु॰ विवावाहं वि॰ गरुडः वाहः वाहनं यस्य तं पु॰ व्रतबंधं व्रतेनहृष्टबुद्धोंऽज्ञायणादिनस्य
बंधो यस्मिन्सः यद्वा देशेनैनक्रमाचारमित्यर्थः यद्वा व्रतेसज्जनपालनलक्षणोनियमः
तेनबध्नाति स्वीकरोतीति तं पु॰ मादले मा लक्ष्मीः सैव दलं कलत्रं न तल्लातीति तं दकलत्रंमा
(जनपालनवलक्षणोनियमः तेनबध्नाति स्वीकरोतीति तं) वत्तु द्विधा छेदे दानेवदात इत्यस्य
कान्तः ७ श्रीमत्स्यायतंत्रोपनामकवैद्यनाथभट्टपौत्रामतिव्याख्यातः लक्ष्मीवल्लभ
कृतस्यरामदशोत्तरपत्नमोपायडीलाडूडोकलचीवलावनवडीखोजाबुदालीकविः
मेंडुसाकरखंडनोविबुधनातोगवमानत्वमांसासंभंगतडिन्निभांगवसनोव्याःसे
वकंसारवान ८ श्रस्यार्थः हे लक्ष्मीवल्लभ त्वं मां सेवकं श्रद्धाः रत्न कीटपाख खननः।

कृतेकोः पृथिव्याः ३ः अवनेयेनासौकृतकृः पु॰ अस्तुः स्तूयतेउत्पद्यतेअसौ
१८ स्तूः नस्तूः अस्तूः जन्ममरणादिशून्यः पु॰ रणदह्नी रणासंग्राममेदयंतितेरण
18 द्राः शात्रवः तान्दहति नश्यति सः पाञ्चदेत्यर्थः पुनः हृयक इंडः खेपापेपरिता
पवादहतीतिहृयकः डः खेनाशक इत्यर्थः पुनः लमः लमायस्यास्तीति
यत्मः अर्शादित्वादच्प्रत्ययः लमावानित्यर्थः पु॰ पापडीः उलयोरभे
दात् पापंलापयतिद्रवीकरोतितानाशयतीत्यर्थः द्रवीकरणार्थकलीधा
तोराध्वषीयत्वेनणिजभावेक्विपिरूपं नतुलनातेरितिवोध्यम् सःपापडीः पापना
शकः उक्तंच बवयोर्डलयोश्चैवरलयोः शसयोस्तथा अभेदमेववाञ्छन्तित्यालंका १८

पु॰ इलाट् इलायां पृथिव्यां अटतीति इलाट् पुरा वामनरूपेण बलेः सकाशाद्दानं।
याचितुंगतः यद्वा साधुजनानुग्रहाय इलायां पृथिव्याम् अटतीति इलाट् सदाहं द्वि
जरूपेण विचरामि महीतले वदन्त्वो मां न जानंति मम मायाविमोहिताः इति भार
तवचनात् पु॰ विहुगनारूढः वीणांपाणिर्निर्विभुः गरुडः तेन रूढः पु॰ अकल
वी अकुंडः खेलं नयंतीति अकलवीः डः खाति कोतः अवोपसर्गाकारलोपः अ
वाप्योरुपसर्गयोरिति वचनात् ववयोरभेदात् बली बलमस्तीति पु॰ खेजोत्व
दालीरुचिः खेआकाशेयुजंतीति गच्छंतीति खेजा गगनचराः तेच ते अंतुदायनेषा
मालिः पंक्तिः तस्या रुचिविरुचिर्यस्मासो वनमयामस इत्यर्थः पुन॰ मंडामाकर

खंडनः डलयोरभेदात् मल्लाश्चाणूरादयः सशयोरभेदात्तेषामाशा इच्छाः
१८ तासामाकरः समूहः तं खंडयति नाशयति मंडाशाकरखंडनः मल्लेच्छास
मूहनाशक इत्यर्थः हे क्षीरावस क्षीरे क्षीरसागरे आवसः प्रवासो यस्य ।
19 सः तत्संबुद्धौ हे क्षीरावस हेऽतल्य नास्ति तुल्यो येन तत्संबुद्धौ हेऽतल्य
कीदृशं मां सासुं असुभिः प्राणैः सह वर्तमानं ३ अलितडिन्निभांगवस
नः अंगंच वसनंच अंगवसने अलिश्च तडिच्च अलितडितौ तयोर्निभे
व निभा ययोस्ते अलितडिन्निभे अंगवसने यस्यासो अलितडिन्निभांगवसनः
३ सारवान् सारो बलं यस्यास्तीति सारवान् पालनसमर्थः ८ श्रीमममायपंडोप १८

नामक

वैद्यनाथमहेर्यैर्घ्यामन्तिव्यात्मातः योव्योमाटिनगोहरीडुडुपगोप्रग्मः कंगंयोपभी
भींमार्वर्ध्यस्वकीरमारतरसोनाम्भ[illegible]डासीनकः वोसवाम्बवनम्भयम[illegible]लि[illegible]जोर्वा।
ह्निस्वपोछ्यर्यदोरायोगच्चसिवाउयाडम्रतदः पायात्सवः केदभः ५ व्याख्यार्थः सकं
दभः वः युष्माकंप्रबातन् पायात्ररक्षतात् केदंदंन्तितेकंटं: कमिति[illegible]न्तछयोपप
द्यादृत्तातेरातोनुपत्तिकः मेघाः तेषामाभवाभायस्मात्सोकंदभः ह्लस्मंश्त्य[illegible]: सः कः
यः व्योमाटिनगः व्योम्निप्रदंन्तिगच्छन्तिव्योमाटः पक्षिणः तेषामिनः स्वामीगरुडः
तेनगच्छतीतिव्योमाटिनगोविष्णुः पुनः कीदृशः प्रहरीडुडुपगोप्रग्मः प्रक्रामी
ह्यहरीट् उडूनिपातीतिउडुपः प्रहरीवउडुपश्चप्रहरीडुडुपौसूर्यचन्द्रौगोप्रग्मेनेत्र

युगलं यस्यासौ उपहरी द्रुपगो युगमः ५ कगाधः कस्य अग्रगास्वकगौक्तगोचर
२१ 20 तीति कगाधः भूभृद्यरधारीत्यर्थः ६ अपभीः अपगताभीर्यस्मात्सः अपभीः
७ भीमस्वर्थ्यसकीः अभूतां देवानामरयः अस्य वरपूः दैत्याः भीमास्तेऽस्य व
रयः भीमस्वैरयः भीमस्वैरीणामसवः तानकृणाति प्रसकीः अंतकं भीम
स्वैर्यसकीः दैत्यनाशकरइत्यर्थः असत्त्वानाम् कृणानि हिनेस्मीति हिंसार्थो ।
कृणातेः क्विपि अतश्च इतितिलेवी रूपयेतिदीर्घवरूपं ८ रमारतरमः रमार
तेरसौ यस्यासौ लक्ष्मीक्रीडाशक्तः ९ नः नाभ्यब्जुडासीनकः अब्जोदानंडजाय
ते अप्त्रुद्भनाभौ अब्जे रुद्रकमले तस्मिन्नासीनः कः ब्रह्मा यस्यासौ नाभ्यब्जुडासीकः २१

गविसीदंतितेषामवः तेषांचमूः तयोर्वो मंत्रेषवाद्देवसेनयाश्रवनमेयत्सलि

लजेपादपंकजेयस्यासोसरमूजपादः इत्यर्थः अष्टाद्वैदोः चत्वारःदोषःहस्ताः

यस्यासोअष्टाद्वैदोः चतुर्भुज इत्यर्थः ९ अपायः आदेभवःपुनः गदीगदाया

रः गदायस्यासोगदी शीलादिद्विवास्वत्वर्थीयइनिः ९ अस्मिवाट् शसिंगद्भवा

हृतीतिश्रसिवाट्टबद्धयाशीत्यर्थः ९ अस्मतदः अस्मतेमाहात्ददातिसः अ

स्मतदः ९ श्रीमत्नायगुंडायनामकेवंशनाथभट्टेयंध्यामतिव्याख्यातःकु

सेटतीयाऽध्यायीव्याघोसमस्तभीभूतदिवाचमद्य एकादशीनकमतश्चत

र्थीषुक्लाष्टमीपूर्णादिवाचमद्य ९ अस्यायंः अत्रकाश्चित्परमकाकणिको

मुनिः कंचुनद्धः रविनेयुरुषं दृष्ट्वा उपदिशति हे शुक्ल सत्वं कलौ श्रीवचवरइत्य
न्वयः शुवे शोकं लोत्पादतैस्ती करोति सत तथा शुक्लः नत्स शुद्धिः हे संसार।
२१ शोकग्रस्त त्वं कलौ देवकीनंदनं श्रीशं भोव उकारः शंभुरुच्यते इत्येकात्तुरः।
21 सत्रस्येकवत्तोतमेतत् चापरित्युत्सेवापरो सभव हरिद्वतोसेवस्वेत्वर्थः कु
र्मणोऽयिकारणात्वविवक्षायास सप्तभयत्र नत्तुउपायमत्तात्वासेवन।
नयुज्यते तत्र सेवनोपायमाह किलवणात्वं तृतीयादशमी तृतीये
ग्रथ्यां काले सायंकाले इत्यर्थः अनि सतृतीयादः ग्रदभद्वणेपवायुव २१
शमोपस्यास्तीति शमीवनमावान् निसवोगेइतिः तृतीयादश्यासो

प्रामीव पु० चतुर्थी चतुर्थः पुरुषार्थो मोक्षाख्य उपदेशत्वेनयस्याम

तथा स्वस्वधर्मासायामिनिः भूमनिंदाप्रशंसाखिलकेः अधंग्रुनिःडः।

गिविनंतंतावाप्तिवंश्रेयति हेगुल्क्रव्राष्टमीभद्राभद्राभवतु स्वस्वहरि।

हरभजनविषयेश्रष्टसंख्योष्टकाभद्राभद्राख्यपि विसोः शक्तिःभद्राग्रु।

भद्राश्रीभवतुश्रष्ट स्वश्रेयसेशिवंभद्रमिमरः भगवतोष्टोशाकपः तरेत्प।

र्यायोज्यं किंभूताभद्रा सप्तमीभूतदिवासप्तमीवासोभूतम्पतत्रवैजंद्रा

ख्यायांश्चविउनाशोनायोः स्नानिर्यसणासो मागुरिमतेफलंनादपिटाष्टभवा।

त्येव यद्वादिवृषाद्योऽदंतोप्यस्ति तथा च बुद्धचरिते नमोभतेनह्विनोविनाशरं
२२ मकृत्वतामूत्रवधेयध्यादिवमिति अदंतपक्षे दिवुक्रीडाद्यावितिधातोः इगुपा
22 धाकेऽदंतत्वाद्दाप् हलंतपक्षे डिवेर्डिविरित्येणादिसूत्रेणौणादिकोडिविः
पुं किंभूता सुर्गादिवा सुर्गीयोः स्वर्गीयया तथाभूता स्वर्गा
व्यापिकेत्यर्थः उपजातिछंदः स्यादिंद्रवज्राजजाजास्ततोगौरनंत
रोदीरितलक्ष्मभाजौ पादौयदीयावुपजातयस्ताः इति लक्षा २२
णं १० श्रीमत्पायगुंडोपनामकवैद्यनाथभट्टे ॥ ॥

यंयामतिव्याख्यानं वासनावासुदेवस्यवासितंभुवनत्रयं सर्वभूतनि।
वासीनंवासुदेवनमोस्तुते अस्यार्थः हेदेव हेवासुदे आसमंतात्सु
ददातीतिआसुदानस्तस्यसंबुद्धौ हेआसुदेतेभ्यंनमःअस्तु अथवा हेअसु
दे असुप्राणान्ददातीतिअसुदानस्तस्यसंबुद्धौहेअसुदे वरदेत्वंभुवनत्रयंअ
वसि कया वासनावा वासः आधारः सएवनौतया वासनावा उक्तंहि।
कल्पांतेनौरूपः सम्बरमाक्राहरिः पृथ्वीमारूह्य अनाधारितंविष्ठेरत्न
ति किंभूतंभुवनत्रयं अवासितं निवासार्थंवासनतेर्वसंत्यस्मिन्निम

पिकरणोक्तिपिवाइतिरूपंशाधारइत्यर्थः नवाः शवाः शनाथारःभा
२२ 23 वशथानोनिर्देशः तेइतंशामंमितिशस्मितेइतोजानाचर्थे किंभूता।
त्वे सर्वभूतनिवासिनासर्वेषुभूतेषुनिवससर्वभूतनिवासीईश्व
रः सइनोभर्तायस्याःसासर्वभूतनिवासिना इनःस्वामिनिसूर्ये
चेत्यमरः इतिभवानीपक्षः वासनेति हेसंवासदेव संवायाः स्या
सत्त्वाणाटीच्यतिक्रीडयतिमोदयतीतिवाऽनभीवितपरार्थकाटीच्या।
तेःपवायचिरूपं पार्वतीप्राणनाथ तेइतिनयाभुवनत्रयेसंवासितेरवितं कथंभूते

नत्रयं वासनावास वासनापदेन तद्विशिष्टाः जीवाः निवसन्त्यस्मिन्निति
अधिकरणे उणावोध्यः संसारिप्राणिपुक इत्यर्थः शासयोरभेदात् हे शा-
वी हे भूतनिवासिन् भूतेषु निवसते इति भूतनिवासी तदधिष्ठातृदेव-
ता तस्य इनः स्वामी तत्संबुद्धौ हे भूतनिवासिन् ते तुभ्यं नमः अस्तु दे क-
लत्वं वस्तुद्विष्ठेतिनिघंटः दे इति द्विवचनं अविद्याज्ञाने अवसितज्ञासि त्वं
सगुणो निर्गुणो वेत्यर्थः इति शिवपक्षः अथ विष्णुपक्षः वासनेति हे
वासुदेव हे पकमनीयरूपत्वात्सर्वमनोरथपूरकत्वाद्वा कामरूप हे स

र्वं धामयोरभेदात् हे शंकरस्वरूपतेतुभ्यंनमः अस्तु अनन्तं इनोकामा।
२४ 24 नोवासनाः अभिलाषानस्मन्नाशाय अथवा अथवः वाशब्दः समुच्चये एव
चेत्यर्थः यतोहमसहतत् नसूनइत्सहत् अपत्यरहितः असमर्थंवा
न् एकलइतियावत् किंभूतस्त्वं भूतनिवासी भूतेषुनिवसतीतित
र्यामित्वेनेतिसः किंचत्वया भुवनत्रयंअवासितंउत्पादितं कर्तुमकर्तुं
अन्यथाकर्तुंसमर्थः अहमित्यर्थः यद्वाहेसर्वभूतनिवासीनाव सर्वभू
तेयस्मिन्नततसर्वंभूतंउदकं जंतमयमुदकमितिउणादिशब्दिः तत्रनिवसतेवेदः अ २४

धिष्ठत्वात् सर्वभूतनिवासी च इनश्चासौ अंबेनेत्येयस्यासौ सर्वभूतनिवा
सीनां वः तत्संबुद्धौ हे सर्वभूतनिवासीनां व हे वासुदेव हे परब्रह्म सर्वभा
गवत् अथवा त्वं सर्वभूतनिवासी सर्वभूते जलराशौ निवसन् शेते तेन नम।
अस्तु अग्रे भगवत् इति विस्तरपदे अथ गणेशापदे वासनेति हे श्रीवासुदे
व पूर्ववद्व्याख्येयं अथवा हे श्रीवासुत श्रीवायाः आसुते प्रसवतीति श्रीवा
सुत हे पार्वतीपुत्र हे प कामरूप। हे सर्वभूतः शसयोरभेदात् हे वीत्यत्र हे
निवासीन निवेमूषके प्राप्तेमः तत्संबुद्धौ अथवा सर्वंतीति सर्वाः ते वने भूता

स्थ सर्वभूताः सर्वभूतानां निवः मूषकतस्मिन्नासीनः तत्तेभ्युद्भिः हे मूषकवा
२५ 15 हनमामितिशेषः अवलम्बनं नमोऽस्तु वयतस्वयावासनावास्य भुवनत्रयम।
वासितं रचितं ऋग्यजुर्वेदसामवसीति पूर्ववदथर्वं इतिगणेशापदे अथस्तु
र्यंपदे वासनेति हे अवमातरूप हे रत्नसर्प हे आसदेवमासमंता
तस्हृदीप्यति प्रकाशाते हे दे दीप्यमान हे अस्तदेव अस्मतेदित्यते का
लरूपो मार्गो येन संप्रसृत्यस्ते नदीप्यतिक्रीडते सततथा तस्तुद्भिः नेत्रा
भ्यं नमः अस्तु अतस्त्वमेव वासनाः विषयवासनाः स्तनाशाय ॥ २५

त्वयाभुवनत्रयंवासितंरक्षितं त्वंसर्वभूतनिवासी ओतप्रोतरूपेणसर्व
त्रस्थितिकर्त्तायद्वात्वं भुवनत्रयंसितंउज्वलंप्रतिष्ठज्योऽकुर्वन्नसि यत्
भुवनत्रयंवासस्तैनेवविस्नुमायामयमित्यर्थः यद्वावाशब्दोहेतौ वायतः।
कारणात् भुवनत्रयंसितंश्रमृतंअसिकुर्वन्नसि (यत् भुवनत्रयंवासस्तैनेव।
विस्नुमायामयमित्यर्थः यद्वावाशब्दोहेतौ वायतःकारणात् भुवनत्र।
यंसितं) तस्माद्वासस्तनावा वासःआधारःसएवनौःतया अज्ञानविज्ञान्
स्तनाशाय अथवा हेवासनांवासंअभिलाषंवान्तिवांछन्तिददातिवासना

वा

वानत्वंबोधने त्वंत्रज्ञानछिद्यात् अज्ञादीन् इतिस्मर्थ्यपद्धे यद्वासर्वप
२९ द्वेत्रर्थानितंयथासंभवमुच्यते वासनेति हेवासनावासुदेव वासनाः
28 अभिलाषाः तान्वांतिगच्छंतिगच्छंति तेवासनावातेषामसुदेव धनि।
नांप्राणेषाभुवनत्रयंसितंस्वाभीष्टदानेन्दुज्वलंकुर्वन्नित्यर्थः अथवातेवि
ष्णास्तेषामसुदेवविष्णुराज यद्वाहेदेव इन्दुंवसुदेवलक्ष्मीनांप्राणोघ्यतेत्वा
याभुवनत्रयंवासितंउषितं उक्तंच उषितंवासुदेवेनत्रीयाध्योकोयमूर्तिना २९
पकार्णवेहिलोकार्थोहकर्मरूपेणचत्रिधा किंभूतस्यते वासनावासु।

देवस्येत्यादि यद्वा हे वासुदेव वासयतीति वासुदेवस्तत्संबुद्धिः त्वं भुवनत्रय
मवपालय किंभूतं भुवनत्रयं सर्वभूतनिवासि सर्वाणि भूतानि वसंति य
स्मिन् तत् हे वसुदेव हे प्राणेश इन्द्रोकामादीनां वासिनं तेषां श्रेतेऽकृ हे
वासुदेव तेन भूयं नमोस्तु प्रस्तुतेन केन रूपतेऽसौ प्रस्तुतम्: यद्वा नस्तु
त प्रस्तुतेन स्मै प्रस्तुते स्तोतमशाकाय वसुभिः पुण्यैः दीव्यतीति वासु।
देवस्तत्संबोधने वा हे वासुदेव यद्वा वासुदेवशब्देन शुद्धनाम तत्र भवस्तत्सं
बुद्धिरित्यादि यथासंभवमूह्यं ११ आत्मानमिदं पद्यं खोटीह्याधिपलेहु।

पापघ्नी ज्ञानोद्भा जीर्णेयत्रकोलिमिषीवचाकलचरणध्यायंतियांयो
२० गिनः कालाभीलकरालभूधलमहादैत्येंद्रमंथार्थिनी सासाहूपरमा
27 नवाघहन्तये स्यात्कर्णमोटी चिरं १२ अस्यार्थः साकर्णमोटी चामुंडा नवा
घहन्तये पापनाशाय स्यात् अस्तु किंभूतासा साहूपरमा अनूपमी त्वहूपः
क्रोधकारी योरुद्रो रौद्रस्तेन सहिता अत एव पुनः किंभूता कालेति कालः
कृष्णसर्पस्तद्वत् अभीलाभीषणाः करालाः अतिरौद्राश्च ये विकला
भूधलाडर्जनायेमहादैत्येंद्रास्तेषांमंथो मथनं तमर्थयतीति तच्छीलासा २७

साकायोयोगिनोध्यायंति कीदृशायोगिनः कुलवराः कुलेनविमाः ख्या
ताः कुलवराः तेनविन्नइतिवाएवा किंवयञ्जकोगणः अनिमिषीवद्या
स्तीतिशेषः यस्याःभक्तःसेवकोगणः सयत्प्रसादाद्देवराड्भवतीत्यर्थः
किंभूतःसःखोटीति खेचाकाशेअटः अटनेनयस्यास्तीतितत्रअटतीति
वाखोटी पुनः इछासी इछयाअश्नातीतिनथ्या पतेनतस्मादहरहर्मनुष्या
अपध्नमिछंतेश्नतिचूतस्पकमत्रुथ्यधर्मात्वनिरासः पुंपलेहः पलेग्रामिषेरु
न्नाम्रस्यस्सतथा पुनः०पापढः पापंलुनातीति अमेघपीतिडःउलयौरै

कं प्रतपववजी बलमस्याली निवली पुनः॰ इच्छातोउभाजी इच्छयातोडंलोलं
२८ चलंमनोभजनइतितथा इच्छासीत्यादिपडीत्यंतःकर्म्मधारयः १२ व्याख्यान
28 मिदंपद्यं सुदावाउलपालिमेखिलनदीकच्छोटसान्निध्यनीछुमारेभरडीननी
लजसभानागीवपानालगा स्वाथामावजकालियाद्विहविणाव्याधेःसमे
पीडितामामोचोचरवाचवाराणपदंमंदाकिनीवःक्रियात् १३ हेसुदाःसुन
रामुदाराः अप्तोमंदाकिनीवः युष्माकंस्वनीतिपोषः अघवारणाप। २८
८ अघवारणोविलक्षणदंचरणं यद्दास्यितिकुर्य्यात् ॥

यद्वाः वः अघवारणसमर्थैऊर्थ्यात् प्राउलक्षणानि महान्त्यणानि तेषा।
मालिः पंक्तिः सैव मेवलाकांवीयस्याः सक्तह्वियातटीभृशुर्यस्याः सातया
पुनः कल्लोटजान् विभर्ती कच्छे जलप्रायदेशे उटजान् पर्णशालाविभ्रा।
णा पु॰ सुताः सर्वतः पावना पु॰ रेभरडीननीलजसभा रेभमंभः शब्दंरा
ति श्रेणीकारीतीनिरेभवास्याद्वा स्नावशातियावत् रुद्रपीडीनाः सर्वत
न्नलीनापकर्तागतानीलजानां सर्ववत् नीउजानां पद्मरक्तहंसचक्रवाकां
दीनां सभापर्यन्तयस्याः साप॰ वादंवरादथः सप्तलोकेविद्यमानाभागीर।

धीत्यर्थः पु॰ नागीवपन्नगीवपातालगाभोगावतीत्यर्थः पु॰ भुजङ्ग
२९ कालियाहिस्फणिरणकाधस्य तैर्ब्रह्मरुद्रसमेन्द्रादेवैः समंसंस्तवैर्युग
29 पत्पीडिताश्ववगाढेत्यर्थः पु॰ भ्रमोद्योऽवरवा अमोघो मोक्षफलदा ति
श्रोत्रवरवः भवाहृशब्दो यस्याः सा १३ येनध्वस्तमनोभवेनबलिजित्का
यः पुराऽस्त्रीकृतो यो गंगांचदधेयकक्षयकरो यो बर्हिपत्रप्रियः या
स्याहुः शशिमच्छिरोहर इतिस्तुत्यंचनामामराः सोऽव्यादिष्टभुजंगहारव
लयस्त्वांसर्वदोमाधवः १४ अस्यार्थः स उमाधवः पार्वतीपतिः त्वां सर्वदा अव्यात् रक्षतु सेकेः ३५

ध्वस्तमनोभवेन दर्पकं दर्पेण येन पुरा त्रिपुरवधे बलिं जितवान् इति बलि
जित् विश्वस्य स्वकायो देहः स्त्रीकृतः अनन्तमहं संपादितं इत्यस्त्रीकृतः
पारः कृतः इति यावत् उक्तं च महिम्नि रथ्यचरणपाणिः शार इति यो गंगां
दधेव किंभूतः अंधकक्षयकरः अंधकस्य दैत्यविशेषस्यांतकरः यो बर्हि।
पत्रप्रियः बर्हीमयूरः पत्रं वाहनं यस्य सः स्कंदः प्रियो यस्य सः यश्च वामता।
देवाः इति स्तुत्यमीऽसं नामाऽऽहुः इतीति किं शशिमच्छिरोरुह इति शशिमत्सवं
द्रकले शिरो यस्य तादृशा श्यामा सोऽहरा अमेत्यर्थः हाराश्च वलयानि च हारवलया।

नि रुद्धाश्चते भुजंगाश्च रश्च भुजंगा तल्पव हारवलयानि यस्यासौ यद्वा प्रनिष्ठ
२. भुजंगमरूपहारवलयानि यस्यासौ इति शिवपक्षे अथ विष्णुपक्षे सर्वदा
३० दातीति सर्वदः समयवः लक्ष्मीपतिस्त्वामव्यात् सकः भवेनोम्न वन्मात्रधृ
तविग्रहेणयेन वनः शाकटेन दाकारं दैत्यस्वरूपं ध्वस्तेनाशितं वनः शाक
टमात्र तरी चेत्यभिधानात् यद्वा भवेन घोरसंसारसागरं शोकेन कर्मानुसा
रेण यद्वा अभवेन नविद्यते भवो जन्म यस्य तेन स्वेच्छया धृतविग्रहेण
येन च श्मशनविभागार्थे लक्ष्मीप्राप्त्यर्थे वा बलिजित्कायः स्वदेहः स्त्रीकृतः सौ ३.

भावं प्रापितः यस्य शृंगं गोवर्द्धनं गां पृथ्वीं विदधे किंभूतैः शृंगे श्रगाधे केज-
लेजयं गृहं करोतीति सः शृंगं धमगाधं जलं जयं गृहमित्यनेकार्थमंजरी सागर-
जल प्रापयीत्यर्थः यस्य वाम वाहुं स्वेनामपाणिम छिरोहर इति प्राङ्गः प्रापितं
वेदमश्नातिपीडयतीतिपाशिमत्तराङ्गः तच्छिरोहरतीतिसः १ए भुजंगहा
भुजंगं हंतीति भुजंगहा गरुडः स १ए। प्रियोयस्येत्यर्थः पुनः श्राववलयः।
श्रारं सुदर्शनचक्रं वलयं यस्य सः यद्वा आरवलयः रवे पर ब्रह्मणि लयो यस्य।
त्यर्थः व्याख्यातमिदं पद्यं १४ गोकर्णोराजभवर्णां यदीयं यजुर्व्यहव्यादजम।

दद्याद् ॐ भेनचूडामणिर्दिगंतात्पायादपापाङ्गस्रगात्मगार्द्दः १५ मः ३ः श्रि ।
३१ वः ॐ धरणींश्चाद्दिगंतात् दिगंतमभिव्याप्य प्रपायात् नाशात् पायात् ।
३। प्रवत सकः यदीयमाभरणं भूषणं गोकर्णराट् गावो नेत्राण्येव कर्णा ये ।
षां ते गोकर्णाः सर्पाः तेषां राट् स्वामी वासुकिः यत्र वसुस्थादजमादद्या ।
सु गव्यमेव सुख्यं होमद्रव्यं नदमीतिगवा सुव्यात् वह्निर्यस्याधिवरस्य गव्य ।
हव्यान् त्रयी येन त्राग्निरजे मनोभवं कंदर्पं भस्मीचकारेत्यर्थः किं भूतः भेनचूडाम
णिः भानां दीप्तीनां नक्षत्राणां च रत्नः स्वामी चंद्रः स एव चूडामणिर्मकुटरत्नं यस्य सः । ३१

पु॰ अगात्मजार्द्धः अगात्मजापार्वती अर्द्धं यस्य सः १५ गौरीनागेंद्रभूधरपा
हिनाथः पञ्चत्रितीयंदयितोपवीतं यस्यांबरंद्वादशलोचनाख्यः काष्ठासु।
तः पातुसदाशिवोवः १८ सः सदाशिवोवोयुष्मान्पातु रक्षतुः यस्यगौरीनंदि
केश्वरः पञ्चवाहनं यस्यनागेंद्रत्रितीयं यस्यभूधरजापार्वतीदयिताप्रिया।
यस्याहिनाथः शेषः उपवीतं यस्यांबरंवस्त्रंकाष्ठाः दिशः यस्यद्वादशलोचना
ख्यः कुमारः सुतइत्यर्थः १८ निर्दूतैकायरूपः परविंदुपरतः सुषुपास्यो।
हृदारोलभ्रांतस्योन्मदाद्योम्रवहितवसतिः पूर्वपूर्वीश्चजेषाः वादेशास्सु

वित्रोत्कस्थिरपदमहित्रोमधरिः स्तूयमानोथात्रंशः पातराजनस्त्रभनिधि
३२ मिकरोलाकृतिर्लनष्टवः ९ अस्यार्थः उर्वीअजेशः स्तपुणासोवः पात उ।
र्वीधरतीति उर्वीध्रो हिमालयः तज्जापार्वती तस्या ईशः शिवस्तद भित्रः
स्तपुणास्तपशब्दस्यार्थः तत्रादौ शब्दपदे निर्हृतेकायरूपः निर्हृतः हृ
दीकृतः इकयेनासौ निर्हृतेक सर्वासावायस्त्र आईषदर्थमात्रिकः आग
तोवायस्यार्थः तस्य रूपं स्वरूपं यत्र सः पुनः परविडपरतः परंवतत विव ३२
परचित तद्रूपा उः सपरतोयस्मिन्सः पुः हिदारः हौदोदाद्धे आरातिर

ह्वातिसः पु॰ अलक्ष्मीं तस्याः न लक्ष्मः अंतस्थायणयत्रसः पु॰ अस्मदायो
व्यवहितवसतिः दान्तटकारान्तपश्चात्सात्वश्रदायोऽसमश्चासौ दायो वास्मदा
यो: तस्याव्यवहितावसतिर्यत्रसः कवर्गपाठे अन् यद्वस्तुभाभ्यां अनविच य
णो मयद्वस्तैकदेशात्करणं नाम्यांतहतिभ्यादिदंडावेडितेदंयतेः कर्मणि।
को वा फलकान् अयंपापेयेनसः अनपवर्गाख्यान्वितः समयुक्तः स्वर्गलो
केकाममधकभवतीतिभाष्यंसंगच्छते पु॰ पूर्वंविद्यमानस्य श्रोर्व्यवहितावा।
सतिर्यस्मिन्सः शिवपदेन निर्दूतंभस्मीकृतंईः कामस्तस्यशरीररूपंये।

नमः पु॰ यश्चित् उत्कृष्टचिद्रूपः उपरतः शांतः द्वौ दायाः उमागंगारूपाया
३३ स्याः सौः पु॰ यलमात्रच्छिन्नांशंनस्यांशंनिष्ठायेनमः ७॰ अन्यमतेनतन्निर्दं
33 चतिखंउयतिरतिअन्यदः मचासौ आद्यश्चसः पु॰ पूर्वश्चासौ तयोः समाहा
रः पूर्वं काशीगंगेतयोरव्यवहितावस्थितिर्यस्येतिबोध्यं एवमधरिः यात्रं
शोलाकृतिश्चवः यात्र तत्रारोपयोगायते किंभूतोमधरिः वादेशोनास्मा
वितः ह्रीकृतः उतउपकारोयेनमः किंभूतोयात्रंयः कस्थिरपदमहितः केवलस्यै
तद्बोधकेयात्प्रादेश्यादेशारूपेतिष्ठतियात्रश्शोयोरः तस्मयत्पदं शोभानया ३३

महितः पूजितः किंभूतो लाकृतिः लूनपूर्वः लेन छनः हरीकृतः पूर्वो।
ल ल शब्दो यस्मिन्तः अतएव स्तूयमानत्वे शुभ निधिनिकरत्वे चितयवि
शेषणं विसर्पलेन वाः वायुस्तस्यादेशः आत्मानं यात्रा सममेतानस्मावि
नाउक्काये नमः पु॰ स्थिरपदं वैकुंठस्तेन महितः पूजितः पु॰ स्तूयमानः
पु॰ धात्रेशः धाता ब्रह्मेशो यस्य सः पु॰ शुभनिधिनिकरः पु॰ लाकृतिः लस
हात्वेषद्धीय माभरणं भूषणं स्याकृतिः लेवाते लवने लः स्यात ल्लादने च।
प्रकीर्तितस्त्वनेकार्थात पु॰ लूनपूर्वः लूनो पूर्वो येन सः पुः काशीदर्धावे

जलंबालकमंडलस्थंइतिबोध्यं १७ आख्यातोयंश्लोकः कस्मालेकारभूष
२४ णंगिरिहतनातृष्णावकिंयच्छतिशूरः केनहतश्चवीरतुणास्संबोधनेकिं।
35 गिरेः नागर्ष्णाहतनावसानहमयेमंदंकिमुक्तंवचोवर्णोयंतिमयोगा।
लोपरचनोक्रुत्वाबुधैःकथ्यतां १८ वद्दिलापिकेयं ग्रर्थस्पष्टः चंदेःवा
वे गवा नग नन ग्रंथांतरमस्योव्याने हेराजनकस्मत्बालणः छतास
रहतीतष्टसतीतेगिरिवाविमलमल्ल तथाहेराजन् नश्रवंतितेनोवःपवे
नाःतेषामरिरिंद्रस्तस्यसूत्रप्रतिशायिनीस्हःशोभनावृत्तिः प्रीतिर्यस्मिन्नतानारु

विप्रमातापितृप्रावृंः तस्मिन् केनवहस्त गमागतुत् २४

उक्तं च संबोध्यते ज्ञाप्यते येन तत्संबोधनमुपदेशरूपमाज्ञावाक्यमित्य।
र्थः सकलवेदोक्ताज्ञावदाज्ञां किमव्ययं वार्यमव्ययानामनेकार्थत्वात् किं
परवीररघुणारामेण मं दंसविनयं गिरा वाण्या उक्तं च वचः यच्छतीति यच्छन्
तस्मिन् धामवत्सत्यवादिति विशेषणद्वयेन सकलमनोज्ञत्वं सत्यवक्तृत्वं
चोक्तं ईदृशोनयिकरम्भूषणं दानैः किमपरैः लक्ष्मीरलं सर्वोत्कर्षेणास्तु न
घ्राह्मात् न वहतः संग्रामं प्रामोऽयवा ततः शूरः सन्नेतिभेदं शत्रुवंतिते।
सनात्लेपवसानाः नसानां समयः प्रसंगो यस्मिन्नित्यर्थः यद्वास्पंतिवाणा

नन्तिपंतितेअस्मा: अनहंतिकुटिलीभवंतिगुद्धोपयोगिगानविशेषेणान्यर्थो
३५ युद्धगान्यभित्तास्तेअनसास्तयत्तुरस्तस्मिन्संग्रामेइत्यर्थः यद्वाअग्रवसनेनि
35 पाश्वेणापातुंइहियाऊर्वंतितेषांसमयइतिपूर्ववत्‌ वर्णानांब्राह्मणादीनांआ
दिब्राह्मणाहननिषेधेतयोरंतिमः क्षत्रियस्तस्मिनयोगमुत्पन्निरर्थात्क्षत्रिय
शांकस्यनस्यलोपोनाशास्तस्यरवनातस्मांअत्रदक्षिस्तयाद्धेहेः समंकिंअपि।
त्वनेत्यर्थः तेभ्यउत्कृष्टः मयिसंग्रामात्परान्हनेममपरलोककृतिः स्यादिति ३५
बुद्ध्यापराङ्मुखोनभवतिइतिभावः यद्वातेभ्योऽस्मानसमयेहतः ॥

सनत्कुमारसनकेब्रह्मणिसंबोधनं चेतानांप्रमेदंस्फुटतरं ॐकं योगपं
शास्त्रोक्तंवचोनयच्छति किंतस्यवर्म्मनिष्ठपौर्णमस्तत्वात्सकलजगदु
पादानभूतः सर्वेभ्यः सर्वंददातीत्यर्थः वर्णोचयतिमेत्यसख्याख्यातरम
पि १८ केष्टमानगजाधुक्ताबावौवीश्वरगोजगाः पांबोददतुकाजेषा
वेदेलास्वर्पुनीश्वराः १९ अस्यार्थः काजेषाः ब्रह्मविष्णुशिवाः वःपांसहर
स्वंददतु किंभूताः केष्टमानगजाधुक्ताः कस्येषाब्रह्माणीसावमारमा
वनगजागिरिजावनाभिर्यथाक्रमंयुक्ताः ३॰वावौवीश्वरगोजगाः वा

वीहंसः सर्वदीश्वरः खेगेश्वरोगरुडश्चगोनोहंसस्तमश्चैनेर्गच्छेत्तितनया पु॰
१९ वेदेलास्वर्धुनीयया: वेदाश्वइलाष्टथ्वीचस्वर्धुनीमंदाकिनीचतायदेमी
38 तितया १९ हरारिविष्णुर्न्तस्यपितानस्यचवाहनं श्रेत्याञ्चरेणाही
नस्यनस्यकोनास्थिराभव २॰ हरारीरावणस्तस्यरिपुः श्रीरामस्तस्य
भ्रमः सेवकोहनूमानस्तस्यपितावायुस्तस्यवाहनंहरिणस्तस्यांम्याञ्चरे
णाहीनस्यलक्ष्मणकास्यहदेः कोनालक्ष्मीस्तद्रूपानंहेदेविमहूहेस्थिराभ
वेत्यर्थः २॰ उत्तमवल्लीविपुजास्ताकन्यायस्यवल्लभा नस्यहरारिपुः १९

स्वामीतस्यकांतास्त्रियाभव २१ हेदेवित्वंमह्यंहेस्त्रियाभवकिंभूतात्वं

उत्तमवल्लीनागवल्लीतस्यारिपुर्हिमालयस्तस्यकन्यापार्वतीसायस्यशि

वस्यवल्लभातस्यहारःसर्पस्तस्यारिपुर्गरुडः तस्यस्वामीश्रीकृष्णः तस्य

कांताश्रीः २१ वायुमित्रसुतवंधुवाहनारातिभूषणशिरोज्वलेविनी त

न्मैवैरिभगिनीपत्नेः सात्वापान्तुवः कमललोचनोहरिः २२ वायोर्मित्रम

ग्निस्तस्यसुतः षडाननस्तस्यवंधुर्गणेशस्तस्यवाहनंमूषकस्तस्यअरा

तिः पात्रः सर्पः भूषणांयस्यशिवस्यतस्यशिरसिउज्वलंवर्त्तेगंगातस्याःज्ञा

नोभीष्मस्यवैरिशिखंडीतस्यभगिनीद्रौपदीतस्याःपतिरर्ज्जुनःतस्यस
३० खाश्रीकृष्णःसकमललोचनस्तस्मान्नष्टकृपान्तरस्तत २२ आसादयति
37 यद्रूपंकोगुणःकारणैर्विना तत्तेभवतराजेंद्रसर्वदाऽलक्ष्यमेवहि २३ भो
राजन्नतद्रूपंतेतवसर्वदाऽलक्ष्यमेवहिभवत तत्किं कोगुणःकका
रणाकारैर्विनायद्रूपमासादयति अथेतत्पदद्वयस्यार्थःइतिसं
पत्त्यर्थमयेत्त्वनेनायादेशोयावितिभवतीति २३ चनाश्चनाय
नकांनिचनायत्वद्रनुजमुंजमितात्रिजगर्विगः सकमलोपिनष्टं ३०

समंक्रियांहिमविलोकयितेसचकर्त्रकः २४ अः विष्णुः रामावतारेक्रो।
लावतारेवादनुजपुंजेदैत्यनिचयंअपिनष्ट्ह्रागीतवान् पिष्णुसंक्रो।
किंभूतः अः घनघनाघनकांतिः घनःसांद्रः सचासौघनाघनश्चमेघ
स्तत्कांतिरिवकांतिर्यस्यसः घनघपामश्त्यर्थः पुनःघनंनिविडंअवेपा
पेनुदतिविष्णुः पुंसकमलः कमलयालक्ष्म्यासहवर्तमानः अवस्मो
केसकर्त्रकोकर्त्तासहवर्तमानोक्रियांविलोकयितेत्वांकेअर्दसमंअर्द
वर्षवदामीतिकवेःप्रतिज्ञा २४ अष्टवोयंमयाद्दष्टः कांतःकमलोचा।
॥सकलपापहंता पु॰इनः॥द्वयोर्दष्टस्य ... प्रविशामीतिवेशः ... विष्णुः विनागरुडेनगच्छनीतिः ३

नै श्रोतंव्योविज्ञानातिविद्वान्नेवनसंशयः २५ अकारपूर्वः ककारां
३८ तः श्रोशब्दश्चेतरमध्येयस्यतादृशो अशोकस्तज्ज्ञोविपश्चिदेवेत्यर्थः २५
38 संध्यावंदनवेलायांतत्रगांतेद्विजोत्तमैः अत्रक्रियापदंगच्छमर्य्यादा।
दशवार्षिकी २८ हेद्विजोत्तमत्वंसंध्यावंदनवेलायांतत्रागसमीपेपैः
गच्छ इत्यागतौलट् सिद्धयेतिक्रियापदं २९ विंवाकारंस्वयाका
रंकोनावदनपंजनं अत्रक्रियापदंगच्छमर्य्यादादशवार्षिकी।
२० अत्रदशेतिक्रियापदंत्वंवस्वेतिनदर्थः २० ॥ ३८

अर्जुनंतेवरारोहेभीमंतेचवराननेने पांडवैः सहयोद्धव्यंरक्षणीयोधनं
जयः २८ हेवरारोहेहेवराननेमयापांडवैः सहयोद्धव्यंत्वयाअर्जुनोदि
वसस्तदंतेभीमारात्रिस्तदंतेसायंप्रातरित्यर्थः धनंजयोवाक्यैः रक्षणी
यइत्यर्थः २८ देवराजोमयादृष्टोवारिवारणमस्तके भक्षयित्वार्कपत्रा
णिविषंपीत्वाद्वयेगतः २९ विभूषणंकिंकुचमंडलानांकीदृग्घ्रमा
वोद्भमसीकृनोभा सीताकथंरौतिदशास्यनीताहारामहादेवरतातमा
नः ३० अंतलापिकेयं हाराः महादेवरता नमानः अंधकारात ननःस

मग्नं स्नातामहादेवव्रतान्प्रातः ३१ जंबूफलानिपक्वानिगत्वागत्वा
३१ नवंनवं बीप्स्यातः कश्चित्तोलक्ष्यी भवद्भिर्नोद्धुगम्यते ३२ बीपत्तिगो
39 प्रातः प्रातः प्रात्रदने ब्रम्यात्स्वर्णं ३२ प्रातः प्रातः समुत्थायवैद्योब्राह्म
णिकुमारकौ विमलांचार्थगत्वाप्रक्षाल्यचकमंडलं ३२ प्रातःका
लेकमंडलं प्रातः पूरयतश्चार्थः ३२ ब्रह्मपूलाजनपदाः शिवशूल
श्चतुष्पथाः प्रमदाः केशशूलिन्योभविष्यंतिकलौयुगे ३२ ब्रह्मम
न्ते शिवावेदा ब्राह्मणाश्चतुष्पथाः केशाभगश्चतिश्लोकः ॥ ३९

स्लोविक्रयउच्यतेइत्येतस्यार्थः २२ सदोमेहृदयमोल्लात्वावापीपयसि
कामिनी ददातिभक्तिसंपन्नाशुभ्रंसौभाग्यवर्द्धनं २३ हेकामिनिया
दाग्रहंसरःस्नात्वाश्रयेगच्छामिश्रयगतो तदाभवतीकामिनीवापीप
यसिपुष्पंमेमह्यंददातीत्यर्थः अन्यत्स्पष्टं २४ इहविघ्नंसरापीठेवंदनं
कस्यनप्रियं अनुस्वारंविलप्याभिउकारस्यप्रयोजनात् २४ वोदनमि
त्यर्थः अन्यत्स्पष्टगमं २४ वक्रीत्रिशूलीनहरोनविसर्गहावलिष्टोनवभी
मसेन स्वेच्छानुचारीनृपतिर्नयोगीसीतावियोगीनचरामचंद्रः २५ पुं

वक्रत्रिशूलरूपलांछनमहावलखेद्धाविहारखड्गेनोल्लोगलदंडमसंबंधी
प्र. हृदभरत्नार्थः अस्मत्पृष्टे ३५ पुंसः संबोधनेकिंचिद्दर्थलिकरिकिंणां
५० केरूवोग्रेहिंसकिंकापूस्यानेरिष्टुणांनरवरनरकंकेवधीडामकिंकिं
केवावर्षामहनस्तविसमिवरूरिणाकिंविदहेनखोद्येविंध्याद्रोकोविस
र्पन्निवहटयन्तिनरूवमंदावारिष्टवः ३६ अंतर्लापिकेयंपुंसः संबोध
नेकिं हेनः करिणांगजानांरूपवः केविदधति मदाः अग्रेहिंसकत्व प्र.
विपंथिकिंवारिजलं नेतवरिष्टुणांस्मृस्याका हूः नगरीं ॥

हेनरवनरकंग्रसहंकोवधीत् ग्रःविस्तः रामकिं सम्पकं किं नर्म्मक्रीडा
वर्षाम्हकेनस्तुः दावादावानलाः हरिणाश्रीलक्ष्मीसिंहेन नारवाग्रेर्विस
मिवपद्मिनीतंतमिवकिंविदद्देविदीर्णो रिपूरः हिरण्यकस्यपोर्वक्षः विं
ध्याङ्गौविसर्पन्कस्तरून्विघटयतिनर्मदावारिपूरः ३९ कस्माद्वुद्धया।
वकोयुवतयः कं कामयंतेपतिं ब्रीडकेननिवार्य्यंतेनिकटकेदासेकथं
यावनीः भाषाद्दर्पायतेववस्त्रणमहाराष्ट्रीककथंवर्ततेवर्णाद्यंतिमयो
गलोपरवनोक्कनावुधेः कथ्यतां ४० सारंगस्यसमारेववासमेतिरवकासः।

कः शाखेशो नात्र विज्ञेया कस्य पद्येन योगजा ३७ देयं कुत्र मनोह्निष्टहृदयि
५१ न दिग्मूर्भुत्रसंतुहृदयः कोऽहष्पापोऽव्ययमस्ति भेदकथने किं किं विपक्षं स
५१ कं शानाशानविधेयोत्तमं तु जजनः किं शाहृकमैंद्रियं स्त्रैलः सत्रिजभाषया
वदति किं त्रैलोक्यनाथं प्रति ३८ पपरवरदिगान्तराहूस्त ३९ लक्ष्मीः
कस्थिरतामुपैति सततं कीदृक् नरोऽदुर्बलः किं वा षट्पदवाचकं निगदि
तं केषां यन्तापापहाः किं संतुहि पदं श्रियो निगदितं कावंधकावारिको
गाढं तेऽत्र वने किमाहृयवनः संगाभिलाषी मतङ्गः ३९ ॥ ५१

पविवादरञ्जनामेरवीरवीवंद्दस्यौह्वि वचनांतमेतत् ३९ कोनिर्द्दयय
स्त्रिशरशिशण्णाकस्य कर्णास्पस्तेनानयाः कुलं विघटयति कः कः परस्त्री
रतस्य कः सन्नद्धो भवति समरे भूषणं किं कचानां किंस्तुः संगाद्भवति
महतां मानभङ्गोपहारः ४० ग्रंतलापिकेयं प्रश्नक्रमेणैवोत्तराणि नारः
नरः शूरः जारः परः स्वरः समग्रंच ४१ कामो हंतव भिदं तद्धिं दंतज
रितागिच कर्तृगुप्तमितिश्लोके यो जानाति विचक्षणः ४२ उः पांशुः
ईत्वस्या ध्नः विश्रुः नेत्याः हरविधिहरयः कर्तृपदं अप्यन्स्पष्टं ४३ पा

नीयंपातुमित्रामित्रतः कमललोचने यद्दासस्मि ते क्वामित्रोदास
५२ स्थितिवान्यहं ५२ दासीअसीतिकेदः ५२ लंबोदरमवचरणाद्रतो
घोनष्टजयति सभवति विश्वामित्रोदुर्वासागौतमोवापि ५३ विश्वा
मित्रोगर्दभः दुर्वासाः हस्तलवासी गौतमः पशुः ५३ रामरामेति
रामेतिरमेरामेमनोरमे। सहस्रनामतत्तुल्यंरामनामवरानने ५४ हे
वरानने अहं रामे अतिरमे किंभूतेरामे अतिरामे अतिकांतारामा
मायायेनतस्मिन् शुद्धब्रह्मरूपिणी पुनः मनोरमे ॥ ५२

मनोरमयतीतितस्मिन् किंभूतोऽहं नामरामपवनाः यनेयस्मसः नत्र।
हेवमाह यतः कारणान्मेममनामनाममहत्वनामतत्त्वंतत् तस्मात्का
रणादित्यर्थः यद्वासंबोधनाध्याहारः पु॰ वरानने वरंश्रेष्ठमाननंयस्यसा।
तस्मिन् यद्वाममनामनाममहत्वनामतत्त्वविस्तारयति ४४ यामाना
ममनामायामायरोद्भवनरोपमा नारीनेगगनेरोनामद्वगद्भवनगच्छम
४५ उइतिसंबोधने हे ग्रच्छगच्छगच्छम ग्रदेहेविंशिखेगमंतेन्नायंते।
नेग्रच्छगच्छाः विहगास्तेषांद्वगोनागास्तत्रतमः समर्थस्तत्संबोधने हे

योगिन् गगनेआकाशेतोआरभाम्र अरभाम्रने किंभूतेगगने ताव।-
५२ ने ताराभिःकुर्वंताशेनंतस्मिन् हृदयाकाशेऽतियावत् तांकाया।-
43 माता अर्थात्विश्वमाता यावन्ममताचनद्रूपायाचमायापैस्लवी याव
मालक्ष्मीःकिंभूता परोपरोपमापरश्वासाउद्याचव्हषभलेनपरोल्ल
एगात्वतिगच्छतीतिपरोतत्त्वारलंश्रीमत्स्वादेवंउपसमीपेयातिगच्छ
तीतिसा ५५ अय्यायाःकेयनंकिंभवतिम्हणमदेकोगुणःकायमायाकेगा
धाःकिरुपाणांजलमलचसर्वयोषितांकेनदीनाःकःकेदेवारयःकिंमिमिश्र ५२

मदितिर्ईश्केषांजनित्रीकौकः कोवैसवास्येत्त्रुथवसनिमन्त्रुर्मथवा।
ऐं पदानां ४८ ॐ३ॐ कनकं आमोदः पांभवीमागराः जीवनेस्व
नेन कांतेनवा प्रबासी अमराः विदेहाः देवानां वियति ॐनमोभग
वतेवासुदेवाय ४८ विनायौवनमार्गेणगच्छेतोलपितेमया हरेःक्व
संदर्शयामांपप्रपेम्ङकनंदपपते ४७ अस्यार्थः यदातदेतिशेषः यदावा
नमार्गेणजलमार्गेणविनागरुडेनागच्छेतोगमनाश्रयोर्द्वयस्मयो ल
क्ष्मीनारायणोभवतः नदामयालक्ष्माः लपितेभाषते अर्थाहिसंघ।

ति नदेवाद्द हेरिति अविस्योः स्रेः नलाख्यवानरस्पकंपसेतकल्पं।
५५ मांदर्थीय ग्रसोनरमाहविस्रः पपेमिति हे लक्ष्मीरित्यादिः हे लक्ष्मीस्त्वं
55 पस्येति विस्तुनाउक्तं तथापिकवेलेस्माबाउक्तिर्नंदप्पनेतयामयेति
शेषः लक्ष्म्याः समुद्रकन्यात्वेनतन्मुखदर्शनजानंदाविर्भावकृतजला
भिवृद्धिकृतसेतुविधानमितिभावः ४७ हेमागाध्वविवाउवाथगाडिवा
फोरालिवाफोरटावोघासीनलवोरगाध्वञ्जवामाचोदत्ताखोवला है
सागाध्वगंडगांडमणिवाकुजामुत्रडंगनापात्रत्वांयजमानदान। ५५

दानददतेदेयात्समृद्धिंचिरं ४८ अस्यार्थः हेयजमान अंगना अंगैःष
डंगैर्युक्तः नाप्रकष्टः प्राकमाधिर्धिवादित्वात्समासः सांगवेदप्ररूपकइत्यर्थः
त्वंपात्रवत्तत अथचदानददते दानंददातीतितथा दानदाचेतभ्यंचिरं
समृद्धिंदेयात् ददात् कथंभूतः अंगना देशमा दशादेनवृद्धिःतद्वि
षयेनवियतेमामितिपरिमितिर्यस्यसः अपरमितज्ञानविषयइत्यर्थः
देकलत्रेचवृद्धिश्चेतिवाहचिः माज्ञानेक्विंवंनमेतत् ५ कथंसः गा
ढविचावृचाः गाढः दृढः उत्कृष्टइतियावत् विःपक्षीगरुडोयस्यसः

गाढविः विस्मृतस्मवः चरणः वरणोवः प्रकीर्तितइतिशाश्वतीः गाढवि
७५ वाहिस्मवरणाद्दलितात्र्यापोजलानियस्मिन्स्तगाढविवाष्ठु समासांत
45 विधेरनित्यत्वान्नसः एवंभूतश्चासौऽश्वपाकरः तस्यवाः पूजायस्मिन्सः
गाढविवाव्ववाः वाप्पूजानिशासतयोरितिधातोश्चापरतवाइतिभा
वेक्तिपिलोपेकोरितिपलोपेवाइतिरूपं ७ कथ्येसः यगाडिवाः द
हतिभस्मीकरोतीतिध्वकृश्वाग्निः त्रेताग्निर्वा तस्याऽऽः ३।
मत्राधिकंद्वितीयपादे सप्तसंख्यारूपोवायस्मिन्सः ॥ ७५

षगडीकालश्रुरूपः सप्तसंख्यादिप्रकारः वाः पूजा द्वितीयपतेकर्म्मा
भिनिवेशोवायस्मिन्सः पुं॰फोदलिवाः ज्रूंन्काक्षातेफकारः स्यात्तथा
निष्कलभावणोऽइतिनिर्द्दिष्टः फंनिष्कलंभावणांउदालयंतित्यजंतीति।
फोदालिनः वारणार्थकादलयातोर्णिनिः सत्यभाषिणःसाधवः ते
षांसत्यवदधर्म्मंचरेत्यादिनावाःपूजायस्मिन्सः पुं॰पोरटा वायासीप
कारः प्रकटपथइतिवररुचिः यःप्रकटपथः औपनिषदमार्गः इश्वरा
नाणी आवरणांमितियावत् रहस्यभावणांतोउरटोयस्य उरटोपोरटो।

पोरटयोः अघोऽयमलीभावःवाङ्लंघनस्य श्रासनमास्तः अवस्थानेसा
५८ अस्तियस्मिन्निति प्रासपादोतान्मन्त्रयोर्यघ्‌निर्वोध्यः ७ इनलचोर
56 गाप्ढवजत्वा इकारश्च्यतेकामश्तिवरुरुचिः इषादेनमदनः तस्यलाः
शलाःसंमोहनादयः उन्मादस्तापनश्चैवस्तंभनः शोषणास्तथा सं
मोहनश्चकामस्यबाणाः पंचप्रकीर्तिता इनलान्कामबाणान्नवोर
यंतितेइनलाचोराः साथवोब्रह्मचारिणः तेषांप्राप्देवलिष्टंवेमान
सेनिष्फलं मानसेवरुणोचातेवकारश्चप्रकीर्तितश्येकान्तरमिवंरः ५८

फंतमः अज्ञाने णप्रांतेनचजंतूशब्दस्यकर्म्मधारयः नकंजंतुंजंतुरुदा
ह्रतं अविद्यालक्षणंतमः ततत्वानि वाधयतीहरैीकरोतीत्यतभी।
विनष्टघर्ष्माद्यागतिमंथनयोरितिधातोः क्विपिरूपं पुं॰ मावोदरहाःमा
याः चोदः लक्ष्मीकर्त्तृकप्रेरणारूपः कर्म्मामित्तिवेषाः तंहंतिजहाति
इतितथा पुं॰ खोबला स्वशब्देनेंद्रियाणिअवतेनपुंसकेभावेक्विफस्वो
नपुंसकइतिह्रस्वत्वेचअवनेडइतिरूपं इदंसर्वंपूर्वंआपिवोध्यं तथाव
तैः खैः अवनांतेषांतेत्रावः गोशब्दवत् खोशब्दवङ्ववनं प्राणानः

स्नेषां वं वलेशाणाविथिलतलणं नेलातिसंपादयातीत्यतभीविनणप।
५० यीलाश्रादानेइतिधातोः क्विपि रूपं शुंकः होलागाढवगंडगा।
47 उपणिवाः हलहिंसायां होलनं होलः होलस्य भावः होलं हिंसा वा।
गत्यर्थस्य होलनेरनेकार्थत्वाद्धातूनां हिंसार्थो वाध्यः तस्य अगा।
ढंगाढंश्रालोडनं नगाढंश्रगाढंश्रनालोडनं परित्यागः येषु ते हो
लागाढाः साधवः नानवातिवंसतिदानत्वेन परिवर्ततिसे होलागाढ
वः पर्वतः यतः साधवः पर्वतनिवासिनः होलागाढवस्य गंडाः गंडकाः गंडंगंडस्य लेशो... ५०

गिरेर्गंडकमेवचेत्यभिधानात् गंडानामिमेगांडाः गंडशैलाच्युताःस्थू
लोपलाः शैलाग्रादेवगंडस्यगांडाः तत्रयेमणयः रत्नभेदाः तेषांचाःशु
जायस्मिन्सः पुनःकथंसः कुत्राः कुंधरांत्रायंतेरक्षंतीतिकुत्राः पृथ्वीरा
जकः तेतृपालनरूपस्यास्तिकिंवंतेत्राइतिरूपं पुनःकथंसः मुराट् मोहने
मुट्मोहः भ्रमः तंघाटयतिदूरीकरोतीतिमुराट् ५८ श्रीमत्पायगुंडोपा
नामकवैद्यनाथभट्टैर्यथामतिव्याख्यातेविषमपदव्याख्यानेसमाप्तम
वकेतवृत्तमित्रेपरजपसमयेसंदमलान्यदांकहैतोयीकांडजालीशारथि

रपिसगोत्तद्विजानामधिनाथः कोंऽत्यज्ञातजातानन्तकुहरचराम्भावतन्म
५८ स्तवक्रीयस्याभूत्सोवतान्नः शिशिरकरकरोल्लासिमौलिर्महेशः ५९ अ
५८ त्रस्मत्महेशोनोवतादित्यन्वयः यस्यमहेशस्यपुरजयसमयेत्रिपुरस्यदह
ननकालेचक्रेरथ्यचरणोनक्षत्रमिवेवक्रशत्रुमिवेभवतनश्यपयात्पारः
तत्रचवक्रेनक्षत्रमिवेत्यादिपदानांशंकोत्तरभावलभ्योद्देश्यविधेय
भावविधेयभावविषयान्वयबोधजनकतायास्त्वान्यथ्यविषयत्वात् ५८
प्रश्नस्यचक्रादिपदानिचक्रादिपदार्थत्वेनिमिमनी ॥ ॥

कृतस्य रथचरणादिवाचकादिपदार्थत्वेनोपस्थितानां चक्रवाकादीनां प
रामर्श नि प्रश्ने वोत्तरस्यानितत्पदांके त्वेतत्पदघटकतत्पदं विना सर्वा
णि तत्पदानि प्रश्नस्य चक्रादिपदा चक्रादिपदार्थत्वेनोपस्थितानां चक्र
वाकादीनां परामर्शकानि तथा च चक्रे रथचक्रे के इति प्रश्ने तत्छत्रुमित्रे
इत्युत्तरे तस्य चक्रपदार्थस्य चक्रवाकस्य शत्रुमित्रे संघटन विघटकारि
चान्द्रसूर्यौ शत्रुमित्रे चंद्रसूर्यौ रथचरणाविति पदद्वयार्थः तत्रप्रमा
णं त्वरथताणीयं तस्मादिवोथ्यं स्यंदनो रथः सकइति प्रश्ने तत्पदांकहेनी

यीकां त्वज्ञानीत्स्वनंतं तद्यर्थस्य तन्वरथस्य पदं चरणां श्रंकः विक्रेयस्य तस्याः
५९ विस्रोहैं नीयीकाह्नितीयैवंद्दे नीयीकस्रार्थेन हितः स्रोविति तिरिप्रर्थः रथ्यां
59 गपाणिश्रीविष्णुपत्नीभूतः भूमेरथ्यत्वे प्रमाणं पूर्वोक्तमेव बोध्यं भूमेर्वि
ष्णुपत्नीत्वेन त्वानहृष्णां प्रमाणे शराणिवाणाः धीयंते स्मि त्रितिश
रधिर्वाणाधारः मकरइति मध्ये मइति उत्तरं शारधिरेव शरधिरिति तद
र्थः शराणि उदकानि धीयंतेऽस्मिन् त्रितिशरधिः समुद्रः समुद्रस्य।
शरधारत्वं पुराणप्रसिद्धं गोर्वाणः ॥ ५९

सकइतिप्रश्नेतद्धिजातानाथिनाथइत्युत्तरंतानिगोशाब्दस्यजलवाचित्वा।
स्यकोशप्रसिद्धत्वाज्जलानिधीयंतेऽस्मिनितद्धिर्जलथिस्तत्रजाताल
क्ष्मीस्तस्याअथिनाथोविष्णुरितितदर्थः विष्णोरपिशरत्वेप्रमाणंरघः
तोणीयंतेतिप्रमाणंबोध्यं कांऽजःप्रश्नाःकइतिप्रश्नेतज्जातजातानन
कुरुरववराइत्युत्तरं कांऽजलेवारिवाहइतिकोशात् तत्रजलेजातंक
मलंतत्रजातोब्रह्मातस्याननानांयेजत्राअवकाशास्तत्रयेवराःसं
चरंतोवेदास्तेप्रश्नाइतितदर्थः ज्याप्रमंजाकेतिप्रश्नेतन्मस्तचक्री।

न्तुतं रंभाज्याष्टश्रीद्रोणीज्याकाधाइत्यपीत्विति विति कोभगात मस्तेम
५॰ स्तकेयस्मासौज्यामलः सचासौ वक्रं कुंडलमस्यास्तीति वक्री चासौ।
50 ज्यामलवक्री शेष इति तदर्थः अथ वक्रे इत्यादि वाक्ये ऽग्रभूरिति।
क्रियापदस्य यथायोग्यं वचनविपरिणामेनान्वयः पुनः समदेशाः
कीदृशाः शिशिरकरकरोल्लासिमौलिः शिशिराः शीतलाः करा य
स्य सतस्य चंद्रस्य करैः किरणैः उल्लासिः शोभमाना मौलिर्यस्य सः
चंद्रशेखर इति तदर्थः ५९ नालीकासनमौखरः शिखरिणां तत्कं। ५॰

यदेत्यागिरोगंधर्वाः पुनरेतदधपपयिकौवकेनडस्तारकः पद्मीनस्य
भुवैरिणांपरिहृष्टोजीवावयस्माभवज्जीवांतेवसंतोरिभुवनयविथोदे।
वायनमस्मैनमः ५० अस्यार्थः जीवांतेवसंतो जीवोहृदस्यांतिः तस्मांतेव
संतितेपिपष्कादेवाः तेषांपरिहृद्धः प्रभुः स्वमेरुः नालीकासने नाली
कावाणामस्यंतेविश्यंतेयेनतदाणामाथनेयजुरित्यर्थः तनदपराम्
ष्टनालीकासनादिपदेनसबकाआर्थोतरहाबोतरोतरंयथासंभवमर्था
हूरुं नालीकंकमलंस्थासनंस्थास्यतेऽस्मिन्ननस्यातेयस्यसः ब्रह्मातस्य

कंधराग्रीवातस्याउन्त्याउत्थितताया भिः ताः एषः गोरूपावेदाः तेगंधर्वाः
५१ वाहाः यतः एषपथिकोगंधर्वमार्गेआकाशेनित्यंपंथानंगच्छति ।
51 मौवंद्रस्यैर्योवक्रेरथ्यवरणोयतेषांगंधर्वाणांपंथाः मार्गः तस्मिन्
नडद्वारकः वक्रेउद्धरतीतिसगद्वातिसः विसः पद्मीवाणः यत्र
भुवैरिणांयद्विषभुवैरिणो यद्विणांग्रभुगतिउः तस्यैवैरिणः सर्पा
सेषांप्रभुः शेषनागः सजीवाअत्येवाग्रभवद्दभूवेसर्पः प॰ ग्रईवावे
दिनस्यार्द्रमर्द्धवंदेदर्द्धभास्करे रावणेनहतनासीताक्रमपद्मेसितानाष्टमी ५१

कृस्नपक्षे याऽष्टमीतस्यादिनस्यार्द्धेरावणेनहृतासीताहृता किंभूता
ऽष्टमी अर्द्धरात्रेसितासुभा किंलग्नेऽर्द्धरात्रे अर्द्धचंद्रे किंभूतेऽर्द्धचं
द्रेऽर्द्धभास्करे अर्द्धभाःकरोतीत्यर्द्धभास्करस्तस्मिन् ५१ हरिद्वायांरा
ढ्रप्रसरपिहितेक्षापरिघट्टिप्रभुक्तालंकृत्यैर्विधुतगकृतांडर्गंऊजरीं।
वयंस्मार्कौपेताः प्रहरइतिसेनापतिकृतानमात्येषुलेखान्कटयति
सिंहक्षितिपतिः ५२ अस्यार्थः सिंहक्षितिपतिः सेनापतिकृतान् इ
तिलेखानमात्येभ्यः प्रतिदिशानिकथयति इतीतिकिं वयंस्मार्कौ।

पेनाःप्रहरइतिसेनापतिकृतानमात्येभ्यलेखोन्प्रकटयतिसिंहक्षिति
५२ पतिः ५४ अस्यार्थः सिंहक्षितिपतिः सेनापतिकृतान्इतिलेखाना
52 मात्येभ्यःप्रधानेभ्यः प्रतिदिशितिकथयति इतीतिकिं वयंसाको
पेनाः साकोन्विताः अर्कपादेनइनःसूर्योलक्ष्यते सपादपुनरइनःसे
नलेनान्विताः सेनान्विताइतियावत् हरिद्रायांरात्रौ गाढप्रसरपि।
हितेछायापरिषदितमः पिहितदिक्चक्रेसत्यंराहुशब्देनतमः तमस्तुराहुरितिकोशात्
तेनपिहिताछादिता इक्काशब्देनआशादिशा दिशस्तुककुभः काष्ठाआशाश्चहरित ५२
श्चताइतिकोशात् परिधनशब्देनमंडले प्रथमकालेकृत्स्नेमप्रकोपः अलंकारः त्वरः नमस्कृ
तैतत्कृते प्रत्यार्थ्यमितियावत् विग्रहगकृतं गरुत्पादेनपत्तउच्यते ॥

विषाद्रूपकोयः पक्ष विपक्षाणामितियावत् दुर्गंअंजरीं कवषाब्देन
गलः लक्ष्यते दुर्गनगरीं प्रहरयामः प्रहरषाब्देनयामोलक्ष्यते लक्षित
लक्षणाश्लोकोयंव्याख्यातः ५२ गोगजवाहनभोजनभक्ष्योद्भूतपमित्र
सपत्नजषाद्यैः वाहनवैरिकृतासननष्टात्स्वामिरूपात्जगत्त्रयतष्ठा ५२
गवाहवृषभेनगच्छतीतिगोगः शिवः तत्रः कार्तिकेयः तस्यवाहनंमयूरः
तस्यभोजनंसर्पः तस्यभक्ष्योवायुः तत्सुवोहनुमान् तंपातिरक्षतिसु
ग्रीवः तस्यमित्रंरामः तस्यसपत्नः षात्रुः रावणः तत्रइंद्रजिततस्यषात्रुः इं

ड्डः नमस्वाहनमैमेरावनः नमस्याग्रः सिंहः नस्रोपविष्टः नपवसर्वोप
५२ रिनश्चाग्रंविकाल्वोपान ५३ मोमायाममममादंक्षेहयागदलनंमघः य
53 सैनानिनविग्रेतनस्पष्टाक्तिः करेस्थिता ५४ मोहमायाएगमदमल
मान दंभ हेष मध्यमार्हांतरयोरतुक्रमेण ग्रहणामन्यत्सुगमं ५४ ।
वलरंगेकलाजानेविज्ञानायधनायच विदांकुर्वन्त विद्वांसः कर्तृक
र्मक्रियापदं ५५ त्वयिकलाजानेनिष्पत्रेस ॥ ५३

तिग्रहमित्त्रमपुरुषसामर्थ्याल्लभ्यतेचत्वरंपुरुषंगेगच्छामीत्यर्थः ५५
कुचभारात्कचभारःकचभाराद्बिभेतिकुचभारःकुचकचभाराञ्जघनं
कोयंवेज्ञाननेचमत्कारः ५८ अस्यार्थःकुचभारत्वेनाध्यवसितात्प
क्षिविशेषात्कचभारत्वेनाध्यवसितः पन्नगोविभेतीत्यर्थः कचभार
त्वेनाध्यवसितायाः रात्रेः कुचभारत्वेनाध्यवसितश्चक्रवाकः कुच
भारत्वेनाध्यवसितात्पर्वतोपरिदृश्यमानमेघमंडलात्जघनत्वेना
ध्यवसितेपुलिनेनदीहृच्छाभाविस्याहीयमाणामित्यर्थः नत्वध्यव।

सानस्यसजातीयेदृष्टनयाञ्जलिनेकिंजवनस्यादृष्टपमितिचेद्धनैः
५४ घनैःदृष्टपमानत्वमेवेत्याद्यवेहि उक्तंच दर्शयंतिशरन्नद्यः
54 पुलिनानिघनैःघनैः नवसंगमसव्रीडजवनानीवयोषितश्शु
कत्वात् ५८ लक्ष्मीर्यादोनिधेर्यादोनादोवादोदितंवचः विभ्रा
तीधीवरेभ्योयाजडेष्वेवनिमज्जति ५९ लक्ष्मीःयादोनिधेःसमुद्र
स्य यादः जलजंतुः यदोवचः वादोदितेनयतःधीवरेभ्योविवस्त्रा ५७
णोभ्योविभ्रतीवस्त्रस्यतीजडेष्वेवकदर्येष्वेवनिमज्जतितितिष्ठति ५९

नदीजलंकेशवनारिकेतवर्नगाह्वयोनामनगारिसूनुः एषोंगनावेष
धरः किरीटीजित्वावयंनेष्यतिचाद्यगावः ५८ नामभोनदीजभीष्मप्र
घटस्पमानः अंगनावेषधरस्त्रीरूपधारी लंकेशवनारिकेतुर्हनूमा
न् ध्वजेयस्यसनगाह्वयः अर्जुनः नगारिसूनुः इंद्रपुत्रः अयंप्रमाथीहे
नावोजित्वागाः नेष्यतिअतस्त्वंप्रवेत्व ५८ विकसतिनयनाभ्यांकैरवं
पंकजंचस्मयश्रुतिचरणाब्जंबल्लवर्यंपयोधेः उरसिलसतियस्यश्रेयसां
संप्रदायः सफणिनमविशोतेपद्मयापद्मनाभः ५९ सपद्मनाभःपद्मया

श्रियासहंफणिनंशेषंचअधिशेते यस्यनयनाभ्यांचंद्रसूर्यलक्षणाभ्यां
५५ कैरवंपंकजंचविकसति यस्यचरणाब्जंगंगाजलंपयोधेश्चलावण्यंस्व
55 च्छयतिदूरीकरोति यस्योरसिश्रेयसांसंप्रदायःकौस्तुभमणिर्लसति
एवंविधःपद्मनाभःफणिनमधिशेते ५४ मार्गंमार्गंमृगयतिमृगेह
तिरामेतिरामेशोकंशोकंगतवतिगतेलक्ष्मणेलक्ष्मणेन नीता
नीताश्वत्रवधूप्रस्ताररलेकारलंकांसीताऽसीतानतपतितपनेरावणेरा
वणेन ५५ अस्यार्थः रामेमृगमस्यायेमार्गंस्तंमृगसंबंधिनींमार्गेस ५५

रणांम्टगायतिग्रस्विष्पतिसति म्टगोहरिणोहाइतिरामइतिशोकंगा।
नवतिशामेसति लक्ष्मणोरुमिवाल्हनेशोकं खेदं प्राप्तेगतेसतिरावणे
तपनेनतपतिसति अलक्ष्मणेनस्वविकारहितेनस्वस्वरूपंपराह्मा
गतेनेत्यर्थः विष्णुलक्ष्मवलक्ष्मणमित्यमरः रावणेनपौलस्त्येनआ
नीताऽस्हरस्हरवधूस्हारलंकारलंकाअसीतासीतानीता अस्हरास्वस्हा।
रास्वअस्हरस्हराः स्वस्यास्हरत्वेनस्वीयानामभ्यर्हितत्वात्पूर्वनिपातःआ
नीतानाश्वनाश्वेतिकर्म्मधारयस्तासांहाराद्धृदयमेडनानितेषांलंका।

गतिरस्कारभूता लंकारः स्यात्तिरस्कारोऽस्त्रिनिर्वेदः नाट्पीवासोलंर
५९ 56 कावतंसप्रति सीताछायारूपासीताजनकतनयानीताशापितेत्यर्थः
६ ग्रंभोजेकलयन्सट्वभवतेस्याद्दिन्यरीत्यांदपोर्भीधातारमपार
संपदिमहत्भावेयशोराशिश्च थाशृएंपुरमेघ्यनेपृतिगुणोकिंवोर
गेंद्रसतिप्रागल्भेप्रतिभातिवोमन्त्रपतिःपाकान्हितप्राभवः १ क्षीर
स्पद्मापूर्वाब्धिरत्न यच्चरणादिहकाशीमरणात्तुफलकरादपो।
का लोकालोकालोकोलोकाउनमपदगालोका १ लोकोलोकोनामपर्वतः ५६

तत्रालोकस्तेजोयद्यौस्तोलोकालोकैयोर्मध्यंइदंस्ययौन्तयोरालोकस्तेज
स्तस्मात्तन्नमेयोभयावृहत्परिमाणतयावश्रेष्ठंग्रथवलोकालोकालो
कयोर्मध्यंइदस्यर्थयोरालोकस्तेजोयत्रतत्रस्लोकादितस्मात्तन्नमंयत्पदं।
स्यानेपरब्रह्मात्मकंतदास्तदात्मकाभवंतिलोकाइत्यर्थः स्पष्टमप्यत
तत्रुकयाररीत्याश्रीदुर्गामहादेवीचरणादपेक्षाः परब्रह्मात्मकाभवति
इत्यनेनामहादेवीचरणंसंबोधयाह दयितादयितादयितादयितास्मद
यिताजडचिते भवदयितापदभवदयितामवदयितावन्नह्विचिन्ते ।

अभिभवदयितापदहे श्रीदुर्गामहादेवीचरणेत्यर्थः दयितायोचित
५० तेजाहित्यमदयिता तृतीयदयितापदस्यदयाकंचमर्थः अदहिता
57 हिंसादिसमुदयितानामसमुग्रदयितासम्यग्धनोदययइतियावत् अथ
वसमुदयितालोकसमुदायवनाधिकजनवनेतियावत् एतत्सर्वे।
जडवितमज्ञानिनांधनंभवतीत्यर्थः तत्रहियोगरहस्यानांतज्ञाहित्ये
देडिनांतेषामपिदयाधनानांदयैवहिंसकानांतुहिंसैवलुब्धानांतुवस्तु
स्वेव जयार्थिनांतुजनसमुदायोवितमित्यवसेयं तत्तुज्ञानिनांतुन ५०

स्वर्वविन्नमविन्नेवत्स्वतन्त्र्याह भवदयितामवेत्याहेअथितावत् शुभा
वरणावत् ध्यानादिभदितियावत् चित्तंमनः भवत्भवत्ध्यानादि
माधुर्येणवयाकवितांगच्छत् हीतिनिश्चयेन तास्तस्वर्वदयिताया
कारमितियावत्तन्नभवन्तीत्यर्थः अथवभवदयितायाः श्रीदुर्गामहा
देव्याः पदेनिर्गुणपरब्रह्मात्मकंस्थानेयत्नद्भवदयितापदंतत्संबो
धनेअपिभवदयितापदेमवगंतव्यंअन्यत्सर्ववद्व्याख्येयमित्यलं १
रामंदशरथंविद्धिमांविद्धिजनकात्मजां अयोध्यामटवींविद्धिगच्छ।

प्रत्ययथासुखम् १ रामंदशरथं दशातिसमर्पानेनेनेतिदशाः गारुडः दशाः
५८ रथोयस्माद्दशारथः विष्णुः गरुडवाहनेतिरामंविद्धि सीतांत्वंगंघार्यां।
सकलब्रह्मादिसेवितचरणाम्बुजालेविष्णुंविद्धिरिति जनकात्मजांसी
तांमांविद्धि लक्ष्मींविद्धि लोकमातामित्यमरः सकललोकैकमातृ
सीतेतिसूचितं अटवींमरण्यंअयोध्यांविद्धि नयोध्याअयोध्यानाम
योध्यांयोद्धुमशक्यांविद्धि अटव्यरण्यंविपिनमित्यमरः अनेनवने। ५८
पिपासालसादिप्रलयमारुवर्ष्यरावणादिभयनिवारणस्याशीर्वेद्य

वितं अथवानेपियोद्याघ्रमत्स्यवेकोपिनास्तीतिसूचितं लक्ष

णंप्रतिस्त्रमित्रावचनहेभद्रयथास्त्वंगच्छ १॥

५८

पत्रा २७ काव्य०

१०।१०